C-278 II

#01411

2-se diviisi staabi raamatukogu

Kindralstaabi polkownik Reek'i loengud Pärnu garnisoni ohwitseride koosolekutel.

IB
39158

Sõja edu pea-tinged.

19 ja 20 aastasaja sõdade psühholoogiline (hingeteadusline) wisend.

I. Wenelased.

Tartu Kaitseringkonna Raamatukogu

„Ärgem joowastugem olewikust, meelestagem tulewikku.

Alustatud asja mitte lõpetada — Jumala karistus."

Generalissimus **Suworow**.

Ainult pime ja wõhik sõjajuhatamises wõib mõtelda, et on olemas ses asjas weel midagi tähtsamat, kui oma wastase iseloomu ja kalduwuste tundmine.

Polibius: „Annibali sõjakäigud".

3996
22
LAENUKOGU

2
Tartu Ülikooli
Raamatukogu
181 691

Lugejale.

Käesolev kirjutöö on minu käsikirjast litografeerimiseks ümberkirjutud ja et mul võimalust ei olnud teda veel korraus läbivaadata, sattus sel kujul kivi pääle, kus juures mõned vead on sissejuhtunud, mille kohta lugejat lahkesti vabandada palun.

Reek.

Pärnus.
„ "detsemb. 1920.a.

3996
22
LAENUKOGU

Sõja edu peatinged.

19 ja 20 aastasaja sõdade psüholoogiline (hingeteadusline) viskend.

Essõna.

Juba sõdade algusest saadik on võitjaks jäänud see pool, kes oma jõu ja varustuse poolest ei ole vastasest tugevam, vaid sagedasti ses suhtes nõrgemgi olnud, kuid kes on hästi oma vastase iseloomu ja sellest ripuvat sõjapidamise viisi tundnud.

Iga sõjalise edengu peanõue oleks: vaenlase hinge-elu ja iseäranis vaenlase sõjaväe hingeelu tundmine.

Meie arvatavad tulevased vaenlased on: venelased ja sakslased.

Tenemaa on praegu saamise ajajärgus. Siin on pilt nagu „vanas tesdamendis:" ei ole „maad" ega „taevast," „puud" ega „põõsast" – üle kõige on valitsemas „kaos." Mis saab temast edaspidi? – ei ole meil teada! Kuid venerahva sõjalist iseloomu on tar-

vis tundma õppida. Seda võime praegusel ajal ainult tema mineviku järele teha.

Mineviku tundmisele ja selle tundma õppimisele annab ka saksa Kindral-Feldmarschal kraf Schlieffen väga suure väärtuse, kui ta omas kirjatöös Feldmarsehal Moltke kohta ütleb: „Tema „muutmata rahulik vaade oli tuleviku „poole pöördud ja ta tundis tulevikku, „mitte kui „prohvet" või „salanägija," vaid kui „üks neist, kes mineviku raamatust oli lugema õppinud, mis tuleb ja tulema peab."

Ka Kindral Dragomirov ütleb Moltke kohta: „Tema on üks neist suurtest ja haruldastest meestest, kelle sügav teoretiline uurimine peaaegu juba praktikat „tegutses."

Haritlaste klaas on Denemaal hävitatud. Kes saab seda tühja kohta täitma?

On võimalik, et Denemaa ülesehitamise sakslased oma peale võtavad, kus inteligent jõududest suur ülekaal. Näituseks: praegu on Saksamaal tuhandeid õigusteadlasi, kes mitte oma erialal ei tööta. Muid tehnilise haridusega eriteadlasi, kes mitte oma alal ei tööta - leidub

niisama palju ehk veel rohkemgi.

Sakslased saavad loomusunniliselt oma kätt korratu ja laastatud, kuid rikka toore materjalide poolest venemaa järele välja sirutama.

Sakslased ei ole kunagi lõpulikult löödud. Nemad leidsid väljapääse tee 1806. aastal - leiavad seda ka nüid. See väljapääse tee on - ühendus venemaaga, mille toores ainete ja sõjavägede arv piiramata.

Nii võiks tuleviku pildina oletada, et ühelt poolt suur Venemaa ja teiselt poolt väger tehniline Saksamaa ühinevad. Nende mõlemite ühendavaks sideks oleks: sakslastel-püha viha liitlaste vastu oma lüiasaamise pärast ja ka murtud Venemaa sümpatija juhtumine liitlaste vastu.

Kuid see pilt ärgu kohutagu meid! Sõjaväelane peab halvemast halvema omale valima!

Meil on väljapääse tee, mida mööda oma iseseisvuse kindlustamise mõttes peame astuma!

Saklaste vastased tarvitavad kõike jõudu, et selle (vene-saksa) ühingule

lõhet lüia, kiil vahele ajada. Siin tarvitavad liitlased meie uute piiririikide abi. Seega on meie liitlaste (iseäranis inglise) orientatsion kindlal realpolitika alusel. Siiski ei pea unustama, et politikas kedagi ilusate silmade pärast ei armastata. See on iseäranis meie päevil maksev. See pärast saame väga hasti aru, kui sakslased meie (piiririikide) kohta ütlevad: meie olla liitlaste „valged neegrid" rõhutades siin seda, et nii kui „mustad neegrid" Ferduni ja Schampagne väljul liitlaste, neile tundmata huvide eest võidelnud, nii võidelda ka meie Baltimail liitlaste huvide eest, kiiluks muidugi Saksa ja Venemaa vahel olles. Et meie tulevikus enam selle „kulli" küünte vahele ei satuks, kes meid 1918. aastal kallistas, ehk tema ida poolse naabri või mõne muu riigi täieliseks tööriistaks ei muutuks, mille huvid meie omadega ühte ei käi, - peame oma enese jõu peale mõtlema.

Siin tõuseb iseenesest päevakorrale: „Baltiriikide liit" (Entente Cordiale). Baltiriikide liidu loomine on meie ajalooline ülesanne. Meie, Balti piiri rii-

gid, peame seda teostama kas maksku see meile kui palju vaeva tahes. Ei suuda meie seda - siis oleme Saksa-vene sõõdamaa!

Kuid see kõik on politika ala ja kuuluh rahva esituse võimkonda. Ala, kus meie sõjavãelased nende sihtidele - riigi julgeoleku ja iseseisvuse kindlustamiseks hoolsalt kaasa võime ja peame tõõtama, on meie sõjavãgi, selle vãljaõpetamine, nũgiaegse moodsa Europa sõjateaduse arendamine ja sõjapidamise viiside omandamine ning nende tarviliku kõrgusele tõstmine. Et nũgiaegseid moodsaid võitlus-viise hoogsamini võidu saavutamiseks ãra kasutada, peame, nagu ũlevalpool juba õeldud, vastast, vastase sõjavãe hingeelu ja sellest ãra ripuvaid võitlemise viise tundma õppima. Katsume seda Dene ja Saksa rahvaste endise sõdade ajaloo valgusel teha.

Tarvitatud allikad:

Põhi allik:

„Die Grundbedingungen kriegerischen Erfolges." - Frhrn. v. Freytag-Loringhoven.

Abi allikad. „Aaus meinem Leben." General Feldmarschal v. Hindenburg.

„Meine Kriegserinnerungen" E. Ludendorff.

„Война и мир" Л. Толстой.

„Современная война." А. Незнамов.

„Die Tehnik im Weltkriege"
Schwarte.

N. Reek.

Pärnus.
15. XI. 20.-

Sissejuhatus.

Folleagsete ja järeltulevate põlvede kombelised määrivused Preisi sõjaväe kohta viimase lüüa saamise puhul - Jena ja Auerstedti all 14. oktobril 1806. a. ja kõiksugu muu selle kohta käiv kirjeldus ei vasta tõele täielikult. Keel enam neis kirjeldustes sai sõjaväe tugi s.o. ohvitseri seisus tema kõrkuse ja enesega rahulolemise pärast kõvasti maha tehtud...! Ja ometi oli see hästi korraldatud, distsiplineeritud ja püüdja sõjavägi, olgugi, et tema taktilisest küljest paljuis asjus ajast oli maha jäänud.

Need „kõrgid „junkrud" täitsid aga enese-salgavalt kohust Jena ja Auerstedti ühes päevases lahingus. Seda tõendavad kaotused. Jena all lõõdi meeskonnast, mille suurus 53.000 sõdurit, - 9 kindrali, 254 ohvitseri välja ja Auerstedti all 50000 meeskonnast - langesid 6 kindrali ja 215 ohvitseri. Prantslased ei saanud seda võitu ka mitte muidu kätte - kaotused üksikutest diviisidest Jena all ulatasid kuni 20.% tervest koosseisust; Davu korpus kaotas Auerstedti all 25.% omast koosseisust.

Mis oli siis selle Preislaste lüüasaamise põhjus?

Kes võib Prantsuse sõdurisi laita, kes ennast salgavalt 1859. a. Magento ja Solferini all võitlesid. selle eest, et 11 aastat pärast seda kindla lootusega voitlusesse astusid ja Sadova kangelastelt lüüa said?!

Kes ei olnud Vene-Jaapani sõja algul vene võidu sisse kindel? Kes suudab aga oma naeru tagasi hoida Mukdeni ja Tsusima juures venelüüasaamist meeldetuletades ja ühtlasi seda ettekannet lugedes, mis neli aastat enne seda Polkovnik Vannovski poolt sai tehtud. Selles ettekandes oli öeldud:

„Palju, palju aastaid, võib olla kasadasid
„läheb tarvis, et Jaapaani armee need kõlbli-
„sed (moraalsed) alused suudaks omandada, mille
„peale Europa sõjavägede organisatsion
„tugeneb ja mis võimaldaks Jaapani sõja-
„väele ka kõige nõrgema Europa riigi sõja-
„väega ühele astmele tõusta."

Rõhuvat muljet avaldab iga sõjamehe peale see resolutsion, mis tolleaegne sõjaminister kindral Kuropatkin selle ettekande peale tegi: „Olen lugenud. Siin pole ühtegi
„sõna, mis meelde tuletaks meie endiste
„Jaapanis asuvate sõjaväe esitajate

„kiidu laule! Kaine vaade!"

Polkovnik Vannovski ettekanne ja kindral Kuropatkini resolutsion naitavad, kui raske on võera rahva ja tema sõjavãe hingeelu (psühikat) õiglaselt hinnata. See võera sõjavãe psühika tundmise raskus ilmutab end veel selgemalt Balkani rahvaste 1912. a. sõdades, selle sõjasse kuuluvaid Saksa hallikaid lugedes. Sõjavãe hingeelu (psühika) paistab meile pãevaselgelt siis, kui sõjavagi vaenlasega võitlemas on, sest tulevik on inimesel ju tume. Ajaloo uurimine annab meile võimalust hingeelu ligikaudselt hinnata ja sellel hindamisel on piiramata tähtsus. Seda tõendab kindral-feldmarschal Schlieffen, kui ta feldmarschal Moltke'st rããgib: „Tema muutmata rahulik vaade oli tuleviku poole põõrdud ja ta tundis tullevikku, mitte kui „prohvet" või „salanãgija", vaid kui ũks neist, kes mineviku raamatust oli õppinud lugema, mis tuleb ja mis tulema peab."

Kui meie võidu ja langemise põhjusi sõjavãe hingeelust otsime, siis uurimised annavad arusaamiseks paremaid tagajãrgi, kui uurimist kaugest minevikust alates, lõpetame vãgede vastupidavusega 20. aasta-

sajal vaenlase vastu, kes moodsa sõjapidamise viisidega võitleb ja kelle sõjavãed üldise teenistuse kohustuse alusel ehk kogu rahva osavõtmisel on moodustatud. Minevik ja nügiaegsus on sell viisil kergemalt arusaadavad ja selgemalt seletavad. Kui tervet kuju tahetakse saada, siis ei pääse meie selle uurimise juures ka organisatsioni, operatiiv ja taktika oludest mööda. Tärgnevad mõtted ei mahuta eneses mitte kogu ainet, seda ainet, mis vaevalt põhjalikult võib käsitada saada, sest üksik inimene ja kogu inimeste masse kujunevad meie perspektivil omas mitmekesiduses ja vaheldavas tegevuses.

I. Venelased:

Europa sõjavãe eeskujul korraldatud vene moodsa sõjavãe algus.

Peeter 1-st kuni Aleksander 1-ni: Peeter Suure riikliste reformide põhimõte oli: teiste Europa riikide eeskujul moodsat riiki luua, Vene olemist ja hingelist olu Europa kultuuriga läbi põimides. Selleks oli tal palju väljamaalasi tarvis. Suurem osa väljumaalasi olid sakslased, kelleḍe ridades ka paljud alles võidetud Balti maakondadest olid ja kelle pojad tolleaegsetes ja tulevastes

Tene sõdades juhtivatel kohtadel seisivad. 1741. a. astus Keiserinna Elisabeht troonile, kes venerahvuslisele tendentsile ülekaalu andis, mille tagajärjel vene mõisnikud sõjavães esimeste kohtadele asusid. Ohvitseride koosseis Elisabehti ajal ei olnud moraalselt mitte ühetaoline. Ohvitseride mass esineb toll ajal vaesematest mõisniku seisuse kihtidest, kes harisduslisélt ja kombeliselt madalal kultuura astmel seisivad. Kõrgemad kohad olid rikaste ja vägevate adeli võsude käes. Tuatamata rahvuslise tendentsi peale, oli sõjavães ikkagi palju muulasi. Eluaegse teenistuse kohustuse alusel teenivad vene talupojad olid heaks sõnakuulelikuks sõjaliseks materjaliks. Tene maapinna suurus, tema kauguste suhtes ja raha puudus olivad suurte puuduste põhjuseks sõjavãe organisatsionis ja takistasivad igast kuljest selle edu. Ainult kahurvães läks graf Peeter Schuvalovil korda kahurvãe väärtust kõrgusele tõsta. See kahurvãe edu andis end mõjuvalt Suur-Jägersdorfi lahingus 30. august. 1757. a. tunda. Seitsmeaastalises sõjas rivistasid vene kindralid omi osasid sügavates lahingkordades, mis liikuvusele ja manevreerimisele kahjuks olivad.

See sündis sellepärast, et neil esimesel kohal puht kaitse oli. Selle põhjuseks oli asjaolu, et vastase juht, Friedrich Suur, oli tolleaegne anderikam juht, ja seepärast leidsid vene kindralid parem kaitseda, kui peale tungida, lootes oma sõdurite enesesalgava vastupanu peale... Ja nad ei eksinud! Vene jalgvägi Zorndorfi lahingus laskis ennast Seidlitzi ratsaväest tükkideks raiuda, aga alla ei annud... Kunersdorfi lahingus rauges Preisi jalgväe pealetungimine venetihedate massede ees, kuid sellestähtsamus võidus Friedrich Suure üle langeb peateenus Friedrich Laudoonile ja temale alluvate Austria sõjavägedele, sest nad manevreerisid.

Katarina II. valitsase aeg on terve rea vene-sõjaväe hiilgavate võitudega ilustatud. Sõjaajaloo teadlane Teodor Schimann omas vene ajaloos, mis 1904. a. väljaantud, keiserinna karakteristikas ütleb sõjaväe korralduse kohta: „Katarina „tundis vene hingelist sisu, mis ka kogu „tema tegevust karakteriseerib. Tema „määras sõjaväele, vene sõduri iseloomule, „vastavaid juhte, tema hoidis end sõ„javäe organisatsionisse segamisest

„piinlikult eemale, omi juhte usaldades
„ja vene iseloomule nii kaugele, kui seda
„vähegi riigi huvid lubasivad välja
„arenemise võimalust andes. Ei olnud ku-
„nagi sõjaväe teenistus Venemaal adeli
„kihtides, kelledest ohvitserid esinesid, ja
„samuti ka rahva kihtides, kust sõdurid
„välja tulid nii populäärne! olgugi et see
„sõjavägi omi jõudusi nõrgemate vaenlas-
„tega katsus ja, võib olla, et selle sõjaväe
„võim kõrgemalt hinnatud, kui ta tõesti
„tegelikult oli, siiski oli see täitsa sõnakuu-
„lelik ja juhatav riikline tööriist, mida
„Katarina II. oma politikas kindlasti võis
„arvesse võtta. See kõik olenes sellest, et an-
„derikastele juhtivatele jõududele vaba-
„dus tegevuses ja ametis edenemises anti,
„mille tagajarjel sõjaväeline anderikkuse
„väljaarenemine laialise pinna leidis."

Suvorov ja tema kool.

Üheks anderikamaks juhiks Katarina II. valitsemise ajal oli Suvorov. Temal oli omane meditation, sisendamise jõud, aga tema iseäraline suurus põhjenes peaasjalikult tema karakteris, iseloomu omadustes, aga mitte mõistuses. Raugemata, mitte millegiga murtav kaljukindel tähtejõud näib tema iseloomu

peajoon olevat. Väga õigelt ütleb Klausevits omas sõjalises ruurimises „Sõja-käigud 1799. a." võrreldes Suvorovit Blücheriga: „Mõlematel oli kõrgema tipuni „väljaarenenud subjektiivne väejuhi iseloo-„mu külg, aga mõlematel puudus selge „vaade objektiivlisest ilmast." Ei ole vist sõjaväe juhte olnud, kes oleks mõistnud nii võrd, kui Suvorov, oma raudset ja kaljukindlat tähtejõudu vägedele edasianda. Temal läks korda oma vägedelt kõige suuremat moralilist ja füüsilist jõupingutust välja kutsuda, sest sõdurid mõistsid teda ja ta ise oli üheks sõduriks nende seas. Mitte keegi ei olnud endale nii selgelt ja õigelt tolleaegse venesõduri hingelist iseloomu (psühikat) omandanud ja sell viisil, kuidas see temal korda läks. Ka tema iseloomus leiduvad mõned tüüpilised vene lihtsamehe iseloomu jooned. Ta oli täis metsikut võitluse viha, vägivaldne ja armuheitmata, ja selle juures siiski heasüdamlik ja täis heldust. Kui Varssavi all, peale koleduste, mis Praaga tormijooksuga äravõtmisel sündis, Poola saadikud oma pealinna võtmed temale üle

andsivad, olid Suvorovi silmad vees: Tema hüüdsona: „Kuul kalduv, tääk tabav" (Пуля дура, штык молодец) vastasid imeõnnelikult vene rahvuslistele instinktidele. Suvorovil oli selge, et vene sõdur ei olnud veel küps ja tolleaegse joontaktika tulevõitlusele mitte kohaselt välja õpetatud. Selle tagajärjel, kui kauaks ajaks ei tahetud ainult kaitsjaks jääda ja, vaatamata vene sõduri passiivliste kalduvuste peale, püüti talle algatus ja aktiivsus verde sisendada, siis pidi tääg lõõk tihedates koondatud massedes tulevõitluse asemele astuma. Ainult sellviisil võis tolleaegne venesõjavägi temal puuduvast liikuvusest ja manõvreerimise paenduvusest üle saada. Sõjaväe kogu Suvorovi juhatusel loos tegelikult ühe suure koondatud masse. Iga üksik individuum selles masses oli kaasa kistud, see maasse mõjus individuumi peale suggestiivselt. Lihtsale „peale" olid küpsed tolleaegses venesõjavães ka kõige nõrgemad sõjalistes kogemustes alluvad juhid.

Siiski jäi Suvorov põhjusmõtelikult venesõjavães ainsaks sellesarnaseks nähtuseks — „suureks meteooriks venesõjaväeli-

sel fermomendil." Tema võimiste ja saavutuste üle ei olnud imestajaist puudu - aga tema kool lãks kaduma. Ja sellel rikkalikul põllul kasvas umbrohi: selle umbrohu külvajaks oli keiser Paul, kes, Friedrich Suure sõjavãe õppeviisi järeleaimates, sisu ja sihti sõjavãe vãlimuse vãikstes kunstides nãgi, aga mitte abinõu. Ka järeltulejate keisrite Aleksander I ja Nikolai I valitsemise ajal jãi see mõtteviis maksvaks. Niisugune sõduri muschtreerimise viis, mille eesmãrgiks oli paraad, aga mitte tõõ sõja jaoks - oli võetud Preisi eeskujust, aga ainult selle vahega, et Paul I, Friedrich Suure tegude üle imestades, omandas ainult tema sõjavãe vãlimise külje, püüdis temale liialdatud viisil järele teha. See liialdatud Preisi eeskujust võetud muschtreerimine ei vastanud mitte mingil tingimisel vene iseloomule; see oli temale vastik ja kunstlikult külge poogitud. Paul I omatujuline isevalitsus ei annud Suvorovi sarnastele karakteritõitsemiseks pinda.

Sõjad Napoleoni vastu.

Aleksander I ja Nikolai I all.

Aleksander I pehmendas oma isa türanilist valjust, mis õitses vene sõja-

väes; aga väljaõpetamise viisi muutust, selget ja täielist arusaamist sõjaväelisest kutsest tema kaasa ei toonud ja olud sõjaväes jäivad endisteks. Ta oli teoretik, idealist. Europa vabastamine Napoleoni ikkest oli tema idee. Tema algatusel see ka sündis. Austerlitsi lahingus sai Aleksander aru, et ta väejuht ei ole. Ta oli suuremeelne ja isiklikult julge, kuid tema rinnas ei olnud sõduri ja sõdurist arusaajat südant. Tema ja tema vendade iseloom ei olnud tõepoolest sõjamehe iseloom.

Denelaste vastupanu jõud.

Dene sõduri suureparälised sõjalised ja hingelised omadused jäivad sõdades Napoleoni vastu, vaatamata ebaloomulikkude olude peale sõjaväes, nendeks samadeks, mis Suvorovi ajalgi. Folleaegsed Preisi sõjaväe juhid Bojen, Gneisenau olivad vaimustatud Dene sõduri vähenõudlikusest, kannatlikusest, järeleandmata vahvusest ja südamlikusest ning piiramata ülemuse poole hoidmisest. 19. augustil 1813. aastal Zopteni lahingus Langeroni vene korpusest saadud muljete all kirjutas Gneisenau graf Künstrile: „Ei „või olla suuremat kohkumatat julgust, „kui see, millega vene osad, selle sõjaka

Tartu Raitseringkonna Raamatukogu

„rahva meked selles lahingus võitlesid!"
Vene sõjavãe saavutused, raskuste ja puu-
duste vãlja kannatamises kujunevad ise-
ãranis silmapaistvalt talvises sõjakãi-
gus kommiku-Preisimaal 1807. a. Nemad
ei painutanud ennast halva mulje alla,
mis oleks võinud sündida Toxendorfi ma-
ha jãtmisega vaenlase silme ees, naid ei
painutanud ennast laguneva mõju alla,
mis oleks võinud vãlja kutsuda neli ũks-
teise jãrele jãrgnevat õõrannakut hal-
vadel, kinnituisatud teedel, bivakueerides
pakasel kũlmal, halvades varustuse ja toit-
luse oludes, - ja viiendal kannatuse pãe-
val võitlesid nad Preisisch-Eilau all,
kui haavatud lõvid, ja panid senini
võitmata prantsuse vãgede pealetungimi-
se seisma, pealetungimise, mis oli juhi-
tud sõjalise geniuse poolt. Preisi oberst-
leitnant Gnãsebãck, kes tollajal vene
ũlemjuhataja krahv Benningseni staabis
viibis, kirjutab: „Elu rõõmsad, rahulised,
„julged, vãlja kannatlikud sõjaliste olude
„raskustes ja hãdades, on need inimesed imes-
„tusvããrilised ja hea juhatusel võibnendega
„võimataid asju teha." See kiitus ei ole
mitte liialdatud - ja vene sõdurid

tolleaegsetes sõjukäikudes on seda ära teeninud. Üks ohvitser, rahvuse poolest sakslane, kes vene sõjateenistuses oli ja selle kangelaseliku talve sõjakäigu läbi tegi, kirjutab: „Palju surnuid ja haigeid jätsi-„me teel maha. See peab vene kannatus ja „vene tervis olema, et seda läbi teha. Vene „sõduril on kadeduseväärilinе kannatus, „mis „ükskõiksuse filosofiaga" stoitsismuse-„gu kokku käib." Lahingus Eilau all sai vene vägi enda hingelise iseloomule vastavalt ära turvitatud. 70.000 sõdurid seisid nelja kilemeetri pikkusel frondil, nii siis iseäranis tihedalt - ja kolmes joones. Vene väger kahurvägi oli jaotud tervel frondil esimese joone piirkonnas ja pealeselle veel kolm hiigla suurt batareid à 60, 70 ja 40 kahurit. See lahingu korra rivistus tuletab meelde 7-me aastalise sõja lahingu korra rivistus ja annab meile pildi, kui võrd see sõjavägi tolleagse prantsuse sõjaväest liikuvuses ja manevreerimise paenduvuses oli maha jäänud. Nõnda siis, vene rivistus ei vastanud ka tolleaegse tule-voitluse taktikale. Sellest räägib omis sõjamälestustes üks tolleaegne vene sõjaväe juht Prints von Kürtemberg.

Tema ütleb, et seal, kus tulevõitlus suure-
mal mõõdul arenes, vaga ruttu ja otse-
kohe tekkis vene ridades segadus. Kõik-
sugustest üksikute kolonnedega opereeri-
misest lahti üeldes, hoidsid venelased end
teiste Napoleoni vastaste saatusest eriti
atakeeritud liigestatud lahingu korras
olla. Võiduks aga on tarvis liikuvus ja
paenduvus manevreerimises. Kui võrd
vähe sellele nõudmisele vene sõjavägi vas-
tas, näitab 1807.a. suve sõjakäigu algus,
kui Benningsen manevreerimiseks katset
tegi. Borodino lahingus 1812.a. näitasivad
vene väed, missuguse haruldase vastupa-
nuga nemad võivad võidelda ja missugu-
si kaotusi kannatada. 130.000 sõdurist said
selles lahingus haavatutena ja surnutena ri-
vist välja löödud 52.000 sõdurit (40%) ja sõja-
vägi jäi ikkagi võitluse võimliseks. Nende
kaotuste põhjust tuleb otsida koondutud, ti-
hedest ja sügavatest vene sõjaväe lahingu
korra rivistustest, kus iga vaenlase kahur
mürsku läbi tagumised rivistused nüsama
palju kaotasid, kui eesmised. Borodino
lahingu korra rivistused olid needsamad,
mis ka 5 aastat tagasi Eilau all. Ka
siin ei olnud püüdeks enam, kui pass-iv-

line kaitse.

1812. aastal Europas sündinud suur põõre tõi ka vene sõjavães pealetungimise vaimu ärgatuse ja see pealetungimise vaim leegitses vene sõjavãe rinnus kogu Europa vabastamise sõdade aja. Sedavõimaldasid prantsuse sõjavãe uued moodustused (formatsionid), mille vãärtus palju madulam oli, kui Italia vãljade, Jeena, Austerlitza, Smolenski ja Borodino prantsuse veteranide omad. Vene sõjavãed panid Europa vabastamise sõdades terve rea hiilgavaid vãgitõid toime. Tuletame meelde Sackeni korpuse hiilgava tormijooksu Katzbachi lahingus, tuletame meelde üleinimliku Prints Eugen von Vürtembergi ja vene kaardivãe osade vastupanu, millega lütlaste peajõud suurest hädaohust Pristen-Kulmi lahingus peastetud said. Ärgem unustagem, et Dachau lahingus teine vene jalgvãe korpus haavatute ja surnute kaotustest kokku sulas 800 meheni - ja ikkagi lahingu võimuliseks jãi. Age sellegi pärast ei ole Venemaa peateenus 1812-1815 aasta sõdades mitte operativ ja taktilised võimised. Vene rahva, vene hinge hiigla saavutused on meil selged, kui meie meelde

tuletame, et Venemaa 1812-1815. aastatel (917.000 nekrutti + tagavara kaitsevägi) - 1.237.000 nekrutti täienduseks andis.

Ajaloo teadlane Schiimann ütleb: „võitlustes Napoleoni vastu võttis üks neljandik Venemaa taiskasvanud mehi osa, et sõjaväe teenistuse kohustus 25 aastat kestis, siis omandab see arv raskelt kujutava hügla suuruse, mille kõrgusele nügiaegses Europa sõjas Prantsusemaa vaevalt jõudis.

Aeg pärast Europa vabastamise sõdade.

Vahetpidamata järgnevad 1805-1815. a. sõjad läksid vene sõjaväe seesmistest oludest mööda, ilma et oleks keiser Pauli kombeid ja aateid tuntavalt muutnud. Esimese Pariisi rahuga algati kahekordse energiaga musehtreerimist, jällegi temas sisu nähes; algati musehtreerimist paraadi pidamiseks, aga mitte sõjaliseks ettevalmistamiseks. Seda näeme sellest, et laskurite ahelikud sunnitud olid kindlat sammu pidama, samuti kui koond-riviski teravalt ära mööde-tud vahesid ja küüsilist suunad alal hoides. Laskevoitluse harjutusi peeti „tasase maa" peal ja ei mõeldud mitte, et lahingut maastikul, kõige tema iseäralustega, tuleb pidada. Selle, Aleksander I ajal omandatud, puuduse hoidis vene sõjavägi alal

kuni Krimmi sõjani.

Sõja koloniate asutamine ja nende halvav mõju sõjaväe välja õpetamise ja kasvatamise peale.

Nii kui nii sõjale mitte vastav vene sõjaväe välja õpetamine langes aga veel enam Aleksander I valitsuse aja lõpul ja just sõjaväeliste koloniate asutamise läbi. Mis püüti nende koloniadega kätte saada ja mis nende tagajärg oli? Missugune oli siis neis ohvitseride ja sõdurite olek? Elu oli tunni kava järele sisse seatud. Sõdur ei olnud ei maamees ega sõjaväelane. Ohvitserid olid mööda külasi laiali, valitses hingeliste huvide puudus ja selle tagajärg oli - moralne langemine. Neis valitses raudne kord, sihitud vaiksuste alalhoidmiseks, inimese vaimu maha surumiseks. See kord olenes koloniade asutaja kindr. Araktseheevi iseloomust, tema äärmises väikluses; ta oli mees kitsaste vaadetega; koloniate korra ja olude tagajärjel olid mässud, mis veriselt said maha rõhutud. See, arusaadav, ei tõstnud sõjaväe meeleolu. Vaatamata mässude ja koloniate ebaloomulikude olude peale, kindr. Araktseheev suutis sedavõrd keisri Aleksandri I arusaamist tumestada, et 1817. a. üks kolmandik (1/3) sõjaväest koloniate nâol oli...! Selle olu tagajärg oli: „Iseäralise kolonistide korpuse loomine 1821. a., mille valitse-

miseks sai loodud „Sõjakoloniate valitsus." Aga mis sündimise juures ebaloomulik oli, see pidi ka surema ja nii siis 1856. a. olivad need koloniad oma loomuliku lõpuni jõudnud, kui ebanähtus, kui vaimu vigastus.

Kaatamata sõjavães valitseva tendentsi peale, kokkupuutumine väljamaa sõjavägedega Europa vabastamise sõdades mõjus ikkagi ärgatavalt sõjalise hariduse tõstmiseks juhtide kihtides. Prints von Kürtemberg kiidab oma mälestuses 1807. a.: „Kõrge haridusega vene kindralite väärtust ja hääd komblust suure hulga ohvitseride seas, mida nad Aleksander I ajal omandanud." See kiitus ei ole kokkukõlas kindral Lövensterni mälestustega: „Krahv Pahleni ratsakäigu sõdades Napoleoni vastu." Kuid esimene ja teine kindral on eksinud — tõde leiame keskelt. Üks liikus staabi ohvitseride hulgas ja harutusüldist, aga mitte erisõjalist haridust. Teine vaatles husari ohvitseri elu. Keskpaiga leiab kindral von Loringhoven üteldes, et tolleaegses vene sõjaväes oli kõrge haridusega ja kommetega ka vaeseid ohvitsere ja nende kõrval harimata ja tooreid elemente

rikaste adeli kihtidest.

Sakslased vene sõjavães.

Kindralstaabis oli rahvusline ülekaal-sakslastel.

Kindraliteetis olid üksikud prantsuse emigrandid, aga mõjuvad ja anderikkamad kindralid olid ikkagi sakslased, ehk iga tahes isikud mitte vene nimedega. Siin aitab nimedest: Beningsen, Barklai-de-Tolli, Vittgenstein, Sacken, Prints E. von. Würtemberg, Dibitsch, Toll j.n.e., mitte venelane-Bagration, Suvorovi parem käsi ja üks anderikkam tolleaegne vene kindral-sõdur ise ja sõduritest jumaldatud.

Rahvuslised vastolud olid juhtide kihtides nõrgemad kui enne, sest isamaa sõjaks oli saksa element kõvasti venestatud.

1831.a. Poola sõjakäigus oli juhtival kohal sõjavães jällegi saksa element. Selles sõjas peastaabi juurde komandeeritud Preisi oberstid Kannitz ja Dalvitz kirjutasid: „Välja paistvamad ja anderikkamad „ohvitserid sõjavães on sakslased ja ei või „mitte seda lõhet sõjaväe juhatuses ette ku„jutada, kui need ohvitserid jürsku kaoks „ehk välja astuks. Dibitsch, Toll, Neidhard, „Pahlen, Berg, Geismar, rohkem kui tosin „kindralstaabi ohvitsera, paremad polgu

„ülemad ja suur hulk paremaid ohvitsere „kõigist sõjuvãe liikidest olid sakslased."— Tegelikult oli see ikka nii, Münichist alates ja Fotlebeniga lõpetades,— vene valitsejad teadsid kindlasti, kui palju nemad nende vägedes teenivate sakslaste kohusetunde ja ilmtingimata ustavuse peale võisid toetada.

Aleksander I ja Nikolai I jaoks oli see tunne õige tähtis, sest eeltoodud hariduse püüetel juhtide kihis, kokkupuutumise tagajärjel väljamaalastega, oli oma varju külg. Prantsuse maalt omandasivad kaardivãe ohvitserid seal valitsevaid kosmopolitilisi ja vabameelseid ilmavaateid, mille tagajärjel „Detsembri mäss" oli, Nikolai I troonile astumise ajal.

Põhjust, et kaardivãe ohvitseerid sellest mässust osa võtsid, peab vene hingelises iseloomus otsima: punase joonena käib vene individumi iseloomust läbi, Peeter Suurest algades ja meie päevadega lõpetades, see karakteriline külg, et iga venelane, nii pea kui tema oma haridusega on massest kõrgemale jõudnud, hakkab kergesti ka äärmise politilise radikalismuse prohvetiks. Temal puuduv külm,

2-se diviisi staabi raamatukogu

kaaluv mõistus ja anne oma sõnade ja tegude tagajärgi ette näha. Sellega võib seletada vene kõrgema seltskonna kihtide sümpatiat kõiksugustele nihilistilistele unistustele, ilma, et nende unistuste kõlbavust vene tolleagsete olude ja iseäranis sõjaväe jaoks hinnataks.

Ka Aleksander I oma valitsuse ja viimastel elu aastatel ei usaldanud ohvitseri seisust-tema ja viimase vahel oli suur ja ühendamata moraliline lõhe.

Manöövrite tähtsus Kalischi all.

Huvitava kuju vene sõjaväe oludest keiser Nikolai I ajal annab meile asjatundja ja terava arvustusega vaatleja, tolleaegne Preisi kindralstaabi Hauptmann von Höpfner oma aruandes manöövrist Kalischi all septembri kuul 1839. a., millest ka üks preisi väesalk osa võttis.

Selle aruande sisu on:

Vene sõjaväe vastupidavust kõiksugustes rasketes oludes tundes, huvitas preislasi väga küsimus, kuidas saavad preisi noored, üldise sõjaväe teenistuse kohustuse alusel moodustatud osad, võrreldes kuulsate vene omadega ennast ülevalpidama. Rännak Posdamist Kalischi alla üheltpoolt ja kergeste ergutatav preisi sõjavägede

hingeline element, mis võimaldab füüsilistest raskustest kergeste ulesaada, kui selle hingelise elemendile ka kerge rahvusline enesearmastuse tõuge anda, teiselt poolt oleks võinud juba kõneleda selle kasuks, et Preisi osad ei saa mitte halvemad olema, kui vene omad. Preisi juhid ei eksinud. Rahvusline voistlus ergutas niivõrd preisi sõdurite hinge, et vene veteranid selle manöövre rännakus ei olnud mitte võitjad. Preisi osades, kogu selle manöövre vältusel, ei olnud mitte ühte mahajääjat, kuna vene osade järel häigete vankrid sõitsid, mis tihti tühjad ei olnud. Viimases rännakus, mis kellneli hommiku algas ja peale manöövri lõppu kell 1 p. l. tormijooksuga Kalischi peale lõppes, paradeeris preisi jalgvägi linnast läbi suurepäralises ja imestuseväärilises korras: rõõmsad näod, vabad ja paenduvad liigutused, kõik nii, nagu oleks nad pärast hääd puhkust paradeerinud. Vene jalgvägi jättis palju soovida. Sellega aga ei pea mitte öeldama, et vene sõdur preisi sõdurist halvem oli. Ümberpöördult, mitte ükski sõdur ei oleks väljakannatanud niisugust ümberkäimist endaga, kui vene oma. Kõik selles manöövris olevad

preisi juhid toonitavad ühel hääl el, et see imestuse-vääriline on, kuidas vene jalgvägi niisuguseid saavutusi võib anda rännakutes, vaatamata vene juhtide nõrga sõdurite eest hoolitsemise peale. Vene juhid ei hoolitsenud sõduri jõu alal hoidmise eest; tihti peale tuli ette, et vene jalgväele tuli kuni kaks penikoormat koondamise ehk lähtekohani liikuda, ilma, et kunagi oleks peetud: esimesed marscheerisid pidamata, väsinud tulid reast välja ja jäid maha.

Vene ohvitseride koosseisus leidub kõrge teaduslise haridusega isikuid, kuid masses aga valitseb vaimline tumedus ja toorus. Kõrgemate ohvitseride kihides ja staabi ohvitseridi seas leidub isikuid moodse Europa haridusega ja prantsuse korrektsusega, kuid masses pole seda leida ja tihti peale on raske moralsest küljest ohvitseri rea-sõdurist ära tunda, kui neil vormi maha võtta; aga selle juures ei pea mitte unustama, et siin, kus vene iseloom puutumata on jäänud, võib anderikkaid, kindlu tahtejõuga ja hää südamega inimesi leida; kuid kõrgemates kihides, seal, kus ei ole sunnitud külgepoogitud Europalist haridust

läbi xäimiseks ilmsiks tooma, ilmuvad otsekohe päevaselgele pealiskaudsest kulturast rikutud-komblus, autus, pettus ja labasus alamate vastu. Olgugi, et ühest küljest väljaspoolt teenistust vähemat tähelepanu aukraadide peale pannakse, kui preisi väes, siis aga teisest küljest tuleb niisugune piiramata jultumus ülemailt alluvate vastu ilmsiks, et see preisi ohvitserile täiesti väljakannatamata näib: Mis tähendab niisugune jultumus meeste vastu, kes ühist vormi kannavad? See jultumus ülemuse poolt toonitab, et nad alluvate seas kombelist langemist ja toorust tunnistavad, mille päeva selgele ilmumine ainult valju karistusega ära hoitakse:
Mis võib selle sõjaväe ohvitseride seltskonna hingest loota, kus seadused olemas on, mis lubavad ohvitserisi reamehes degradeerida, mis lubavad kindralisi ja oberstisi rivist välja ajada ja peavahti saata, kusiga reanik täie õigusega võib kõrgema ohvitseri peale, kui petja peale vaaduta; ohvitseri peale, kes vaesuses lamab.... Kes lähemalt on vene rivi subaltõrn-ohvitseri elu ja tema haledat olemist tundma õppinud, milles see õnnetu oma elu läbi saatma peab, kes

lõhemalt ja põhjalikumalt vene sõduri elu vaadelnud on, see ei leia selles elus miskisuguseid meeldivaid joone ja võib otsustada, et mõlemad: niihasti ohvitser kui sõdur igatsusega sõda ootasivad, mis see oma keeruliste olude ja juhtumistega ning haavamiste ja haigustega nende olemisele muutus tõi.

Nii karakteriseeris ülemal nimetatud sõjateadlane Hauptmann Höpfner 1839. a. vene sõjavãge.

Ja nii see ka oli! Sell ajal, kui teistes Europa sõjavãgedes juba teine aeg valitses: preisi sõjavãgi, nãituseks, juba üldise sõjavãe teenistuse kohustuse alusel sai moodustatud, mis preisi rahva paremaid poegi sõjavãe aulippude alla koondas ja mis ohvitseri kutse „sõjariistatud rahva" kasvatajaks ja juhiks tegi. Denemaal aga, selle ühetaolsuse ja paraadi hiilguse katte all, leegitses ja pures sõjavãe üdis kuritarvitus.

Need olud olid Nikolai I-le niisama vähe tundud, kui ka tema eelvalitsejale Aleksander I-le. Nikolai I-ne, uhke autokraat ja pehme sentimentaalse iseloomuga inimene, omas voiksluste peale sihitud vãsimata tegevuses, kiites ja karistades, pettis end alalõpmata sõjavãe ja riigi kasude hindamises.

Ta oli alaliselt selle vālisuse, paraadi hülguse ja sõjalise ebakujutuse vāgeva māju all.

Et see nii oli, vatama, mis kirjutab sõja ajulooteadlane Schümann suurtest manöövritest Kosnessenski all, kus Nikolai I-ne ise tegelikult osa võttis: „Toovastatud oma sõjavāe vālimusest, tema silmi tāitsid rõõmu pisarad; ta pani kāe sūdame peale, pööris silmad taeva poole ja palus kuuldavalt: „Tumal, ma tānan Sind, et Sa mind nii võimsaks oled teinud ja palun mulle jõudu anda, seda võimu teistele mitte kurjuseks tarvitada." Keiserinnale kirjutab tema: „Ajast, mill Venemaal moodsad (regulāār) vāed olivad alustatud, ja, mina usun, ka ajust, mill ülepea sõdur ilma sūndis, ei ole kunagi ilusamat, tāielikumat ja võitmutat nāhtud. Kõik on imestamise vāārilises korras ja tāiuses ilmsiks tulnud! Kõik vāljamaalased, et teadnud, imestades, mis ūtelda. Meie sõjavāgi on tegelikult ideal."

Schümann aga lisab sellele juurde: Vāljamaalased, vālispoolsest korrektsuse tundes sunnitud, kiitsid ja imestasid seal ka, kus keiser kiitis ja imestas, aga

sūdame põhjas arvustasid nad õige teravalt.

Nikolai I. Sõjad ja nende mõju tema psyhika peale.

Vene riigi saavutused Nikolai I sõdades ei vasta mingil tingimisel nende eeltoodud hiilguse piltidele. Keiser hindas oma väe tugevus arvust kuni ühe miljoni sõdurini, sellest 600 kuni 700 tuhat meest võitluse valmis väljaosades. Tegelikult, sõjas türgi vastu 1828. a. ei suudetud Venemaal aga mitte enam, kui 100 tuhat meest lahingu väljadele saata. Schiimann kirjutab: „Keiser hindas oma võimu ebalikult, seesmiselt hingeliselt ja väliselt-arvuliselt." Seesmiselt kestsid vanad vead edasi, sest tema ei suutnud inimesi ümber kasvatada ega neile idealesi pakkuda; väliselt, arvuliselt, sai vene ajaloos vene võim alati vägevamalt hinnatud, kui see tegelikult oli. Vene diplomatia töötas selle ebakuju najal, teda kui realset jõudu hinnates ja sai selles ka keisri poolt toetatud, sest tema võttis omis ettekujutustes neid võimu abinõusi arvele, mis vene riigi käsutada oleks olnud, kui riigi valitsemise masin korras ja iga individum selles masinas oma riiklisi kohuseid hoolega ja auga oleks täitnud. Aga seda riigis ei olnud, veel vähem sõjaväe

korraldamises ja valitsemises. Hiigla kantseleiline kirjavahetus kāib vāhihaigusena saadudest aastatest lābi. Juba Aleksander I katsus selle haiguse vastu võidelda, kõige karmimaid abinõusid tarvitades, aga ei jõudnud kuigi kaugele. Juba sõja algusest, mõjus see kirjutamise haigus vāejuhatuse peale halvavalt. Ei või ka unustamata jātta, et vene riigi pinna suurus, tema halvade ūhenduste ja liikumiste olude tõttu takistas ja raskendas tuntavalt operativselt õigeks ajaks valmis olemist ja ūlesandele vastavaid jõudude koondamist. Schiimann kirjutab: „Tūrgi sõda 1828. a. oma tõe ja varjukūlgedega pillas Nikolai magusad unistused laiali." Kui vāhe temal sõjamehe hingelist iseloomu, nārvisi ja tahtejõudu oli, on sest nāha, et tema verevalamist ei suutnud vaadata, tema ei suutnud omale selgelt ettekujutada, et iga lābi elatud pāev Varna all uusi haigemajasi tāitis, et kahjad katku-kurjavaimule ja tema saatjatele: kūlmtõbele ja skorbutile, mis pikalisest, halvasti ettevalmistatud sõja juhatusest olenesid, palju suuremad olid, kui kõik see, mis mõõk ja mūrsk maha niitis.

Sügisel jättis tema sõjaväe maha ja sõitis pealinna. Sellel puhul kirjutab Schiimann: „Peterburis ümbritses teda teine õhkkond, „seal ei olnud verd, haavatute ja haigete hoi„gamisi; ei korralagedust, mis tema hiilgavad „rügemendid lahutas; ei ka nii teravalt sil„mapaistvat tegelikku tõde, mis nii otsukoheselt „ja halastamata kõige sõjaväe ja tema juha„tuse, riigi ja tema valitsemise haiguse päe„vaselgele tõi. See sõjakäik tabas teravalt te„ma enesetunnet. Sõja jätkamise tegi ta feld„marsehal Dibitsch'ile kohuseks. Kelle sihikindel, „julge ja ühes sellega ettevaatlik talitamine sõja „käigu lõpetamise Adrianopoli väravate all „võimoilikuks tegi, ja Venemaa võlgneb tänu „õnneliku sõjakäigu lõpetamise eest sellemehele."

Seda sama kirjutab ka Möltke omas töös: Vene sõjakäik Europa-Türgi maal 1828-1829. a. Selles põhjalikus sõjalises uurimisetöös annab Moltke vene sõdurile hiilgava tunnistuse, tõendades, et ta niisama, kui vanasti, raskustele ja väsimustele vastupanev, vähenõudlik, karm ja kohkumata hädaohus oli. Lahingus Kurt-Tepe all Varna juures 30. sept. 1828. a. kroonis venesõdur oma tegevust kustumata kuulsusega. — Edasi ütleb Molke: „Ol„gugi, et ses lahingus vene jalgväe tormijooks

rauges, kuid see oli siiski uks hiilgavamatest talitamistest kogu sõjas ja selle tormijooksu moraaliline mõju oli nii võrd suur, et tahalvavalt vaenlase hinge peale mõjus ja sõja õnneliku lõpule viis, uue tõenduse sellest andes, mis kõige halvemates oludes iseennast s.algav kindel käsutäitmine, mis esimene sõjalistest voorostest, ettetuua võib.

Keiser Nikolai I unustused Poolast.

Poola sõjakäik 1831.a. oma esimesel poolel ei õnnestanud sell põhjusel, et feldmarschal Dibitsch Varschavi väravate juures Grohovi all 25. veebruaril poolakaid lüües, neid taga ei ajanud ja oma vägesid otsekohe tormijooksuga Praaga silla-kaitset ei lasknud ära võtta.

Selle kohta ütles feldmarschal Dibitsch isiklikult tolleaegse preisi majorile von Brandile: „Küll ajalugu saab näitama, kui palju minu sõjakäigu kindlustavaid ettevõtteid ja tagatisi humanitediga on nurja aetud." Schiimanni ajalugu tutvustab meid, kui võrd Nikolai I oma pehme iseloomuga peajuhtide tegevust takistas. Ta sai isegi sarnase käsuga valmis: ..... „operatsioni nii juhtida, et mitte palju verd ei vala; ei maksa teist tormijooksu Praaga

peale enam ajaloos ette võtta (siin ta tuletab Dibitschile Suvorovit meelde, Suvorovit tõukades; verevalamisest sai Nikolai mitte ainult oma vägede suhtes aru, vaid, kui võrd see imelik ka pole, mõtles ta enam vaenlase peale). Siin, nagu Kürgi sõjaski, selle keisri pehme süda, keda valesti despotiks kujutatakse, rauges sõjalise tõe ees. Nii hästi siin, kui sääl, ei mõtelnud ta selle peale, et sõda pikendades, suurendab ta oma sõdurite ja poola mässajate kahjasid. Selle sõjakäigu õnnetus peaasjalikult ei olene mitte sõjaväljade halva kliima oludes ega traditsionilises vene sõjaväe valitsuste nõrkustes, ta oleneb sellest, et siin suure mässajate maakonna oma alla võtmiseks oli jällegi, nagu ikka, vähe jõudusid koondatud: 170000 sõduritest, mis juba iseenesest vahe oli, suutis Dibitsch sellest arvust ainult 130.000 koondada ja lõpude lõpuks 5. veebruaril valdusid üle poola piiri ainult 100.000 meest. Schiimann, kokku võttet mõlemate Nikolai sõdade kohta tehes, ütleb: „See arv kujutas enesest vene riigi võimu-saavutuste normal-maksimuni." Ta ütleb edasi: „Juli hiigla ebakujutus oma „sõjavägede võimust ja samuti pettepilt

„vaenlase jõust ilmsiks. Olgu mis oli, aga
„poola vägi oli moodus reguläär-vägi ja
„omu seesmise hingelise väärtuse ja ma-
„nõvreerimise võimsuste poolest oli ühetaoline,
„kui mitte kõrgemgi vene sõjaväest. Poola
„sõjaväes valitses suur vuimustus. Seal oli kind-
„ralisi ja staabi ohvitserisi Napoleoni koolist
„ja staabidest võis leida anderikkaid mehi;
„sõjaväe arv ulatas kuni 60 tuhande sõdurini
„välja osades. Selle arvu vastu ei olnud Dibitsch-
„il ülekaalu, sest lõpuks, pärast Visla jõest
„üleminekut, oli tal 70.000 meest, kelle väärtus
„mitte ühetaoline ei olnud." Tema staabi ülem
kraf Toll kirjutab Poolasse sissetungimise
päeval: „Meie vägede vaim on hää, nägudes
„on rõõm näha, igal pool on kuulda laul...
„Lühidalt, sõjaline vaim leegitseb meie vapru-
„te sõdurite südameis."

„Aga see ei olnud mitte igal pool," ütleb
„kindral Loringhofen ja toob nüitusi „6. korpus
„oli moodustatud lätlastest, kelle seas poola
„sümpatia valitses ja koke alguses hakkas
„nende seast deserteerimine vaenlase poole.
„Seda sümpatiat aimates, tegi Nikolai
„korralduse ühe jao kõrgemate juhide üle-
„viimiseks s-ise-Venemaale. Ka teises suhtes
„ei olnud osade saavutused ühetaolised.

Nende sõjaväeline ettevalmistus ja sisemine kord jättis palju soovida. Ka kindralid tõid tihti oma oskamatust päeva selgele. 14. veebruaril Stotzeki all tungisivad poolakad ootamata vene sõjaväe pahema tiiva kallale, Selle tiiva peal seisis kindral Geismari juhatuse all ratsa küttide diviis. Kindral Geismar, osav ja kindel ratsaväe juht, kirjutab sest juhtumisest:

„Mina ei oleks iialgi võinud mõtelda, et see „diviis argpükstest ja kaabakutest koos seisab. „Mina aimasin juba ette, et temaga palju „pole ära teha, sest tema lõdevus oli viimasele „tipule jõudnud ja ei olnud võimalust teda „käes hoida mitte teist viisi, kui igapäev üht „meest, ja kõige pealt üht ohvitseri maha ei „laseks. Rügemendi juhid olid võimatud ja „kõlbmatad." „Olgugi," ütleb kindral Lo„ringhofen, „et selle õnnetu kindrali otsus, „võib olla liialdatud on, aga siiski, seda „sõjakäiku vaadeldes, oleme meie tipuni „jõudnud, kust vene sõjaväe väärtuse lan„gemine algab ja see oleneb esimeses joones „sõjaväes valitsevast, kuid sõjapidamisele „mitte vastavast, põhimõttest. Sõduri va„rustus oli vastav paraadile, aga mitte „sõjakäigule; sõduril ei tohtinud kuue

„ega pūkste kūljes taskuid olla."
„Kuku pidi see vaene mees" — kūsib Sehii-
„mann, „oma kõige tarvilisemad asjad: peh-
„me mūtsi, harja, piibu ja muu vārgi pane-
„ma? Ranitsas ju selleks kohta ei olnud."
Kiivrisse! Mis, selle tagajārjel, 8. kuni 9. nae-
lani kaalus. Ranitsaga, padruni tasku-
ga, 18 naelaraske pūssiga ja poolmõõgaga
(tessakuga) kūlje peal, oli sõdur lahinguks
parajalt koormatud! Paraadile kūll
ilus, kuid iganes mitte sõjale vastav oli
pääle selle pikk mõega tutt. Poolkasukaid
sõjakāigus 1831. a. oli kõvaste keelatud nii-
hāsti sõduritele, kui ka ohvitseridele kanda.

Iseseisav, puhas sõjaline vaim, mis
ennast kõigest vāiksustest kaugele hoi-
dis, arenes tollajal ainult Kaukasuses.
Sollekegne leegitsev vāike sõda nõudis
seal suuri jõudusi ja seal arenesid ka
paljud anderikkad juhtivad jõud vālja.
Neis sõdades, mis peaaegu sada aastat
kestsid, omandasid vene sõjavāed suure
kuulsuse.

Vene sõ-
javāe
vāārtuse
langemise

Krimmi sõja juhatust tahtis Niko-
lai I oma kāes hoida. Silmas pidades
aga lahingu vāljade kaugust Peterbur-
gist on meil nende pūūete tagajārjed selged.

algus. Valitsemise ja juhatamise omalaadne taga-
järg oli see, et kõrgemad juhid olid jällegi
õpetatud kõike sõjaministeeriumist ära
ootama - ja oma algatusest ei olnud juttugi.
Sõjaminister vürst Dolgoruki 24. detsembril
1854.a. kirjutas sõjavägede ülemjuhatajale
vürst Gortschakov'ile: „Muidugi olen mina
„ja minu kaastöötajad vastutavad valitsu-
„se masina korratu töö eest, aga viljaka töös-
„tuse vähesus, suured kaugused ja halvad
„ühenduseolud ulalõpmata loovad võitmata takis-
„tusi ja teevad selle vastutuse ainult lihtsaks
„lauseks. Ei puudu ainult mitte vabrikud,
„vaid ka toores materjal, kõiki on saada
„ainult rahu aja nõudmiste arvus. Kuidas
„pean püssirohtu tegema, kui salpetrit ei ole?
„Kuidas pean riideid ja saapaid tegema,
„kui vastavaid töölisi ei ole? Kuidas voori
„ja juurdevedu organiseerida, kui sooviaval-
„dajaid ettevõtjaid ei ole? Oluliseks tõendu-
„seks saadetakse sõjariistad pahas ja sage-
„dasti tarvitamata seisukorras.

„ Nende takistustest üle saamiseks saab
„kõigist jõust võideldud; püütakse mitte
„meelt heita, aga peab tunnistama, et meie
„kallis isamaa on veel lapsekingades. Tar-
„vitseb minu kohal olla et selget kuju nendest

„hiigla raskustest saada, mis alalõpmata
„kasvades, keskvalitsuse peale tormavad.
„Nende raskuste kõrval oli veel raske poliitili-
„ne olukord, mis Austria kõhklevast olekust
„ära olenes ja mille tagajärjel Venemaa oli
„sunnitud ühte jagu oma sõjaväest ohtu pii-
„ril hoidma. Niis siis, 400000-st sõdurist, mis
„Venemaal tollajal sõjariistade all olid,
„läks korda kaugele Krimmi väljadele,
„kuhu veel raudteed ei viinud, otsustavaks
„suveks 185.000 sõdurit koondadi - 220.000 liit-
„lase vastu."

Muidugi ei olnud esimene ülemjuhata-
ja vürst Menschikov olukorrale vastav
mees, aga ka tema järeltuleja vürst Gort-
schakov ei suutnud midagi ära teha, ja
teda ei või vastutavaks tolleaegsete sõjakäi-
kude luhtaminekute pärast teha. Alluvad
juhid suuremalt osalt ei olnud oludele
vastavad, ja see oli loomulik, sest sõja ko-
gemusi ja viluumust nende masses ei olnud
ja rahuaja paraadides ei saanud nemad
ka muidugi sõjalist väljaõpetust.

Menschikov kaebas, et tal kindralisi
ei ole. Gortschakov, kui ta 1854. a. algusel
Donau väike riikide pinnal seal oleva
vene sõjaväe juhatajaks oli, kirjutas:

„Osavate meeste puudus teeb mind meeleheit=
„likuks. Kõik minule alluvad juhid on
„ära roostetanud, täieste uinunud; ilma
„sellekohase käsuta mitte ükski neist oma
„vähemat sõrme ei liiguta!"

Detsembri kuus selsamal aastal kirjutab
ta vene musselisele kindralile järgmise
„karakteristika: „Kui sa mõnda nendest
„enda juure kutsud ja käsed taeva maha
„võtta, siis ütleb ta: „Kuulan!" – jätab kä=
„sutäitmise oma alluvatele, heidab ise voodi,
„ja temale alluv osa ei suuda ka muti
„künka tippuni jõuda. Kui sa tema
„käest küsid, kuidas tema mõtleb korral=
„dade 15 verst. rännakut vihmase ilmaga,
„siis toop ta tuhat põhjust ette, et niisugu=
„se üleinimliku jõupingutuse võimatust
„näiduta." – Nii siis räägib oma kindrali=
dest Gortschakov. Kuigi see vali otsus tolle=
aegsete vene kindralide üle liialdatud on,
siiski on vürst Gortschakovi sõnad kujukad
selleks, mis Nikolai I rahuaegne sõjakool
sõjaväest tegi. Krimmi sõjakäik toob
päevaselgele kohutava „algatuse" ja „sihi=
kindla koostöötumise" puuduse vene
kindralide kihtides. Tolleaegne prantsuse
ülemjuhataja marsehal St.-Arnaud,

peale Almi lahingu ütles omast vuenlasest (Schilderi ajalugu): „Nende taktika on enam, kui sada aastat maha jäänud." Sest oleneb ka see, et kõik ettevõetud sõjakäigud liitlaste tagasi tõrjumiseks Sevastopoli all ei õnnestanud: olgu siin veel öeltud, et aeg-ajalt Krimmi väerinnal 70.000 liitlase vastu venelastel 100.000 sõdurid oli.

Vene lihtsa mehe tasane, ennast salgav vahvus.

Vene rea sõdur tõi ka siin päevaselgele ennast-salgavu vahvuse. Kaotused Inkermanni lahingus 5. novembril ulatasid kuni 12000-ni (20%) Tschornaja all 80000-ni (11%), esimeses - 57000-st ja teises 74000-st sõdurist.

Sevastopoli vastupanu oli kiiduväärilinе. Siin tuli päevaselgele, kui kaugele võib vene sõdur ennast-salgavuses minna.. Kohe esimesel kindluse pommitamisel kaotas garnison 2268 meest, sest et selles improviseeritud kindluses puudusid varjandid reservidele. 5. juunil 1855. a. läks kallaletungijatel korda ettenihutuid eelkindlustusi 6000 mehe kaotusega oma alla võtta ja ainult selle tõttu, et vene reservid, mis nüüd kaugemal olid, õigel ajal kohale ei jõudnud. 17. juunil ettevõetud tormijooks põhikindluse [illegible] jõone ära võtmiseks, sai tagasi lõõdud, olgugi, et kaitsjad 5400 meest kaotasid.

Vene peajoone läbimurre 8. septembril, Malahovi künka aravõtmisega, läks liitlastele 10.000 meest, venelastele 13000 meest maksma. Selle tormijooksule eelduval 17. augustist algatud pommituse tagajärjel kaotasid kaitsjad 16.400 meest, neist tormijooksule eelduvatel 3 päeval 7500 meest. Need arvud räägivad selgesti kaitsjate vastupanust 8. septembril sai liitlaste tormijooks, Malahovi küngas välja arvatud, kõigil kohtadel tagasi lõõdud, eel toodud kaotuste peale vaatamata.

Kogu kaitsel kaotasid venelased 90000 meest. Kogu Krimmi sõjas kaotasid venelased 128700 meest, ja liitlased-prantslased ja inglased-64.000, kus juures liitlastel haiguste läbi kaotused palju suuremad olid, kui lahingutes.

Vene-türgi sõda 1877-1878. a.

Uuendused pärast Krimmi sõda.

Näpunäited, mis Türgi sõjas suure higi ja verega saadud, ei läinud vene sõjaväele kaduma. Pikkamisi tuli pööre ja vanadele vaadetele ja väljaõpetuse viisidele pöörati selga. Igasugustest pingutustest, niihästi üksiku mehe, kui ka terve väeosa seisakus ja liikumises, kui rahvuslisele iseloomule mitte vastavast nähtusest

üeldi lahti. Aga vene iseloom on nii loodud, et ta ühest äärmusest teisse kaldub. Nii oli ka siin. Komando: „Смирно"! (vaiki) ei naelutanud enam sõdurid kohale kinni. Mõteldi ainult vene sõduri sõnakuulmisega läbisaada võivat ja sõjaväes ei peetud enam tarvilikuks kindlat õpedistsipliini alal hoida, sel juures unustades, et välise iluduse ühetaolsuse kadumisega kaobka teataval mõõdul sisemine kord väeosas. Unustati, et puudulikku ja mitte hoolsa üksüku sõduri väljaõpetamise juures liiga palju harjutusi osa väljaõpetumiseks, tema kõige lihtsamate liigutuste ja ühise tegevuse tarvis ära kulub, mille tagajärjel aeg, mis puht lahing-harjutamiseks tarvilik, tingimata lühikeseks jäi. Aleksander II suurte reformide, iseäranis tulurahva vabastamise, tagajärjel lahti puhkenud vaba vaim riigis ja seltskonnas selgitas ka sõjaväes valitseva vaimu rõhuva õhkonda. Hakkati suurt rõhku ohvitseri hariduse peale panema. Tanad, alamohvitseridest tekkinud, madala haridusega juhid, olgugi, et nende arv sõjaväes iialgi suur ei olnud, kadusid vähehaaval sõjaväest.

Talurahva vabastamisega jäi väike aadel üsna väiseks, mille tagajärjel ka tema poegade arv, endine jalgväe ohvitseride pea element, sõjaväes vähenema hakkas. Tekkis lõhe. Sulgumiseks tulid teised mehed, kelle parivus ja peaasjalikult kelle kasvatus ohvitseri seisuse hingeolule sagedasti mitte vastav ei näinud olevat; sõjavägede arvuline kasv suurendas veel enam seda lõhet ohvitseride seisuses, mille tagajärjel oldi sunnitud vastuvõtmise tingimiste piire alamate seltskonna kihtide pääsemiseks ohvitseri seisusse laiendama.

Alluvuse kudumine Aleksander II. ajal.

Taba vaimu lahti puhkemisel Aleksander II ajal oli ka tume külg-riiklises ja seltskondlises korrastekkis lõhe. Riikline ja seltskondline kord hakkas kõikuma. Mitte tänu ei näinud Aleksander II oma häätegevuse-rahva elu-olu parandamise eest, vaid riigis tuli ilmsiks revolutsioniline vool, mis silmanähtavalt kasvas. Need voolud tungisid ka sõjaväkke. Kuigi nekrut veel sõnakuulelikkus jäi, siiski kõigutasid need revolutsionilised voolud, kui kõvad mere lained, vana korda, ilma, et oleks juhtivat ja arusaadavat

kohusetunnot asemele pakkunud, nagu see vana kultuur-rahvaste juures on.

1874. a. kinnitati üldine sõjaväe teenistuse kohustus ja sellega sai sõjaväele teine nägu antud. Pikka aega teeniva sõduri asemele, kes oma rügemendis kodud nägi, astusid, alguses, 6 aasta teenistusega mehed.

Üleminek endisest elukutseliste sõdurite väest sõjaväele, mis üldise sõjaväe teenistuse kohustuse alusel moodustatud, ei sündinud mitte järsku, ja türgi sõjaks, 1877-1878. a. ei suutnud uus kord veel oma mõju avaldada. Sel ajal oli sõjavägi veel ülemineku stadiumis.

See oli ka maksev ka sõjaväe väljuõpetamise suhtes. Krimmi sõja näpunäidete järele õeldi lahti komdatud bataljoni massedest ja nende asemele asutati roodu kolonned.

Saksa-prantsuse sõda tõstis märksa laske lahingu tähtsust. Kuigi vene sõjaväe väljuõpetamine aju nõudmisteja sammu püüdis pidada, siiski polnud veel massedes arusaamine moodsast lahingu pidamise viisist uueks sõjaks täieline. Taktilise hariduse kesk pinol ja

nimelt jalg ja kahurväe ühistöötuse mõttes, jättis veel palju soovida. Ka jalgvägi oli tolleajale mitte vastava eestlaaditava püssiga varustatud, kuid sellel polnud veel otsustavat tähtsust.

Vene esimeste lahingute nurjumineku põhjused:-

Ka seekord naitas vene varustuse valitsus end täielikult ettevalmistamata üles. Tällegi astus väger Isaaririik puudulikujõuga sõtta.

Aprilli lõpuks oli Europaja Aasia sõjapinnal kokku: 27 jalg ja 10 ratsaväe diviisi mobiliseritud, kuna riigis immobil osadena 21 jalg ja 8 ratsaväe diviisi jäid. Operatsioon sõjavägi Donau kallastel juuli keskpaigaks oli 260.000 meest suur, sel ajal aga, nagu vene kindralstaab oieti arvab, oli vaenlasel Europa pinnal 280.000 meest, neist 190.000 meest otsekohe vene opereerivate jõudude vastu. Selle tagujürg oli,- pärast Donau õnnelikku üleminekut, kui 3. frondi loomine mõõdupääsemataks sai, ja sunnitud oldi 10.000 meest avangardina Balkani mägedesse ettenihutama - pahema tiiva kaitseks 75.000 meest ja parema tiiva kaitseks 35.000 meest, et siis nõndanimetud peajõududesse ainult üks korpus jäi,

mille kõvendamiseks tarbe korral veel ainult kaks korpust oli võimaliku koondada. Pärast seda, kui lääne frondil tormijooks Plevna peale tagasi sai lõõdud, olid venelased sunnitud kaitsele asuma ja nüüd oli õige soovitav Rumeemia armee abi, olgugi, et venelased seda senini salgavad. Siin selgus ka tarvidus veel 9½ julg- ja 2 ratsaväe diviisi mobiliseerida ja neid Donau lahingu pinnale tuua.

Vene sõdur Balkani sõjas: venelased 1877.a. sõjas näitasid, et nad ainult kaitsel vastupanevad on.

Kolme tormijooksu luhtamineu Plevna peale, arvesse võttes, et venelastel jalgväge kaks korda ja kahurväge kuus korda enam oli, kui Osman Pasehal, põhineb esiteks juhatuse vigades ja teiseks, tolleaegsetele laske-tingimistele mitte vastava välja õpetamises.

Kindralite seas puudus ühemeelsus algatuses ja tegevuses. Hasenkampf, tolleaegne kindralstaabi polkovnik ülemjuhataja staabis, kirjutas omas päevakäsus: „Meie sõjavägi on hää, aga juhid jätavad enesest palju soovida.... nemad lasevad kõik läbi.... paljudel neist puudub täielikult vastutus tunne. Kuhu iganes vaadata - valitseb puudulik aru-

„saamine ja võimetus.... On tähelepanemi-
„se vääriline nähtus, et kõik kõrgemad
„juhid pärast igat suurt lahingut omad
„käed mitmeks päevaks lonti lasevad ja
„mõdagit ei tee, veel enam-jätavad kogu-
„ni ka mõtlemise järele või jäävad jälle
„oma ümbruskonnale ükskõikseks. Mõned,
„luurkõikude ja ülevaatuste ettekäändel,
„sõidavad koguni sõjuväest ära pukkusele."

Kuid leidus ka kindralite seas terve
rida anderikkaid mehi, nagu: Gurko,
Skobelev, Radetzki ja iseäranis Totleben.

Tene sõdur jäi ka selles sõjas raskuste
ja puuduste väljakandvuses endisele
kõrgusele. Tõlleaegne ülemjuhataja,
suurvürsti auks peab ütlema, et ainult
tema, sõduri hingelist väärtust silmas-
pidades, julges talvel Balkanidest üle-
minekut ette võtta - ja ta ei eksinud omas
sõduris. Palju raskusi ja hädasi pidi
sõdur rännakul välja kannatama, aga
veel suuremad raskused olivad ülemine-
ku juures. 20-est pataljonist, mis Schipka
kitsusel seisid, jäid külmetamise tõttu
raskesti haigeks: 91 ohvitseri ja 5214 meest
(35%) ja osad jäid siiski võitluse võimu-
listeks. Ühes julgväe diviisis 7. detsembril

Tartu Kaitseringkonna Raamatukogu
TÜ Raamatukogu

külmasivad ära 77 meest, 10. detsembril jäivad haigeks 788 meest, neist külmanud keha osadega 266 meest; 7 meest surid otsekohe positsionil; 11. detsembril jäi haigeks 903 meest, nõnda et see diviis pidi saama vahetatud. Sellel samal kitsusel augusti kuus näitasivad vene sõdurid, kuidas nad võidelda mõistavad. Kindral Lorienghofen ütleb: „Tolleaegne polkovnik „Hasenkampf kirjutab täie äiyuseya nen„dest päevadest: Türgi Suleimann-Pascha „pealetungivad osud näitasid neil päevil „niisugust enesesalgavust üles, et neid oleks „teisel kohal ja palju suurema eduga „võinud ära tarvitada. Kindral Loreing„hofen kirjutab edasi: „Vene 36-da Orlovi „rügemendi 3-me pataljoni, kõvendatud „4-ja Bolgaria druschinaga, kohkumatus „ja julgus käib üle igusuguse ettekujutuse ja „ei leidu küllalt sõnu nende kiitmiseks: „40 türgi pataljoni jooksid nende peale „10 korda tormi ja 10 korda lõõdi nad tagasi."

See oli kõik kaitsemisel ülesnäidatud, aga pealetungimisel ei olnud asi kaugeltki nii hiilgav. 3-dal tormijooksul laks julgvägi Plevna peale ilma kahurväe tule ettevalmistuseta ja ei kasutanud

kahurvāe tule ettevalmistuse aega vaenlase kindlustustele lāhenemiseks mitte õieti āra.

Loomulik siis, et tormijooks rauges. Ainult Skobelevi isiklik mõju viis asja nii kaugele, et ühes kohas jalgvāel lāks korda kuni eesolevate kindlustusteni jõuda. Aga Skobelev ei saanud toetust ja temasaavutus lāks kaduma. Kaua aega peale selle, kui Skobelev väljamaal reisis ja St.-Privat lahingu välju vaatles ja tal see juures Plevnat meelde tuletati, veeresid tal hābi pisarad silmi. Need hābi pisarad olid teadmisest välja kutsutud, et preislased sellel väljal 7 aastat enne Plevnat peaaegu niisamasugustes oludes, kui venelased Plevna all, seda siin kordasaatsid, mida venelased seal ei suutnud.

20. juulil, teise tormijooksu ajal Plevna peale, tekkis mõnedes vāeosades kaotuste mõjul niisugune kabuhirm, et neid ainult Donau silla juures, Sistovi all suudeti kinni pidada. Selle silla vahid suudsid kabuhirmus jooksvaid osasi ainult tuleanumisega kinni pidada. Sellest juhtumisest on olemas Hasenkampfi kirjeldus. Aleksander Terestschhagin lisab juurde: „Kõik teed Donau juurde olid riietega

„ja muu varustuse tükkidega xaetud. Haa-
„vatud visati maha. Venelasi suurest
„hābist ja parandamata nurja-minekust
„peastsid ainult türklased – nad ei ajanud
„venelasi taga."

„Muidugi," ütleb xindral Loringhofen,
„xahuhirm tuleb igal pool ette. Kuid
„niisugustest juhtumistest vene sōjavāes
„saame meie harilikult palju xergemini
„teada, xui teistes sōjavāgedes, sest venelased,
„olgu ōeldud nende auks, on avalikud."

Kuhtlemata on aga see, et siin asja-
olu ilmsiks tuleb, mis nāitub, et järsud
olukorra muutused rōhuvalt venelaste
peale mōjuvad; see rōhuv mulje juhtide
peale oli sell juhtumisel seda suurem, et
seni vene sōduri julguse sisse xaljukindlalt
usti, ja iseāranis sōjaalguses türklusteya
1877.a. Nagu alati, hindusid venelased
enne 3-at Plevna pealetormijooksu eba-
likult vaenlase jōudu. Juhtide meeleolu
oli pārast ettevōtet vāga halb. Kaotuse
tagajārjel tekkinud rōhuvast muljest
annavad nende teada-anded tunnistust.
Nāituseks omas raamatus: „Lovtseha,
Plevna ja Scheinovo" tunnistab Kuro-
patkin, et 16. jalg diviisi ūks briggad

tegi oma kaotused suuremaks, kui nad tegelikult olid: 7-me (33%) ohvitseri ja 814 (17%) sõduri võrra.

Sagedad juhtumised, kus vene sõjaväe juhid (näituseks Skobelev), vägede ees tormi jooksust isiklikult osavõtma olid sunnitud, lasevad kahtlustada nende osade väärtust.

Skobelev, vaadeldes Scheinovo juures ajutiselt katkestatud pealetungimist, ütles hädaga: „Siin näib jälle korduvat Plevna!" (eeltoodud Kuropatkini ruamat).

Kindral Kuropatkin, tolleaegne ainukene kindralstaabi ohvitser Skobelevi staabis ja pärastine vene-jaapani sõjas ülemjuhataja, omas aruandes vene-jaapani sõjast 4-s jaos kirjutab: „Osad, mis said 1876. a. – 1877. a. talvel, aga mitte kohe mobiliseeritud, olid just need, mille vastupanu kõige nõrgem oli. See esimene sõda, milles üldise väe teenistuse kohustuse alusel moodustatud osad kaasa võitlesid, näitab meile, kui võrd meie mobiliseerimise kiiruses ja vägede koondamises oleme maha jäänud oma lääne naabritest. Meie oleme kaitsel kõvemad, kui pealetungimisel.

Siin samuti, kui Krimmi sõjaski, olime meie vähe vastavad manõvreerimiseks ja oskamatud pealetungimisel, iseäranis Plevna all.

Taktiline väljaõpetus vene sõjaväes 1878.a.-1904.a.

Õnneliku sõja tagajärjel unustati varsti ära Türgi sõjast vere ja higiga saadud näpunäited.

Selle ja vene-jaapani vahelisel rahuajal võeti sõjaväes, mille arvuline suurus sai märksa tõstetud, palju uuendusi ette. Hakati suurt rõhku manöövrite peale panema, aga nende manöövritega ei saadud seda kätte, mis püüti. Seda tunnistab kindral Kuropatkin oma aruandes vene-jaapani sõjast. Selle aruande 4-s jaos tema kirjutab: „Kahjuks kõik „see, mis ma manöövritel nägin, ei rahuldanud mind ja ma tulin otsusele, et osade ja „juhtide (iseäranis polgu ülemast kõrgemal „seisvate juhtide) keskmine taktiline väljaõpetus pole mitte täielik ja ühtlane. Silma „paistvaid edusamme taktiliste võimiste „väljaõpetamises ei olnud. Kuropatkin „ütleb: „Olgugi, et väljaõpetus 1904. a. keskmiselt kõrgemoli, kui 1878. a., aga siiski, palju „jäi tegemata ja mõnes asjas mindi veel „koguni tagasi."

Taktiline väljaopetus sõjaväe ringkondades ei olnud ühtlane, sest ringkonna juhid tarvitasivad sagedasti oma arusaamise järele, vähe arvesse võttes käesolevaid määrustikke. Selle tagajärjel oli sõjalises koostegevuses suur mitme-kesidus. Kindral Loringhofen ütleb sellekohta: „Teoretiliselt „said eelmistest sõdadest õiged järeldused „tehtud ja esimeses joones kindral Kuro„patkini poolt." Aga suuremalhulgal puudus kindel „kõige võimsama" tulejõu sisse usk ja arusaamine, et peale tungimisel saab ainult tuletoetusel edasi. Kuropatkin oma aruandes ütleb nende õnnetuste kohta: „Ettekujutus, et peale„tungimisel ilma tule-andmiseta saab „katkestamata edasi liikuda, oli mõnelgi „kõrgemul juhil kindlasti südamesse juur„dunud." Kaks lehekülge edasi ütleb temaselles aruandes avalikult: „Meie ei „mõistnud kahur ja jalgväe tule mõju„ga pealetungimist ettevalmistada ja „hõlbustada. Kaitsel oli vene sõjavägi „osavam, aga ka siin puudus arusaamine „tule mõjust, - reservi ei tarvitatud mitte „tulejoone jõu kõvendamiseks, vaid vas„tulöögiks ilma tuleandmiseta."

Kuropatkin näeb selles voolus vastandit saksa sõjaliste vaadetele.

Kindral Dragomirovi õpetus tääg i lõõgi piiramata tähtsusest, mis vene sõdumele kalli Suvorovi nimega toetatud, näis teistest vaadetest ülekaalu võtnud olevat. Kuropatkin räägib sellest: „Dragomirov omu õpetusega tääg i lõõgi piiramata tähtsusest kannab suurt osa süüdi niihästi vana voolu alal hoidmise kui ka selle voolu ülekaalu eest teiste vaadetest.... Tema säädis absurd nõude üles: „Talgvägi ei tohi pealetungimisel tuleandmiseks maha heita:" Kõib olla, Dragomirovil oli selge, et vene sõduri iseloom tollajal oma madala hariduse tõttu ei vastanud tulevõitluse pidamisele — et vene sõduri kõigekülgne üksik väljiõpetus äärmiselt raske oli; millest ka tema (Dragomirovi) iseäralised vaated tulevõitluse peale olenesid. Tema kirjandus mõjus iseäraliselt, sest ta mõistis meeldivates rahvuslistes kujudes moralset printsipi esimesele kohale seada. See moralne printsip kõlas vene kuulmele meeldivalt; ettetoodavad vene sõduri suurepäralised omadused, tema purustav tääg i

lõõk kõlas vene kõrvale hasti ja ilusasti ja peaasjalikult käeparaselt, sest tema ei eryutanud, ei sundinud väsimata tööle hariduse arendamiseks.- Niisugusele tööle, missugune suksa sõjaväes ammu käimaes oli, tema hiilgavate võitude peale vaatamata. Niisugust tööd vene sõjaväes enne jaapani sõda ei olnud ja selle lõdevuse tagajärjed ses õnnetus sõjas andsid end valusasti tunda.

Vene-Jaapani sõda.

Üldine sõjakäigu välitus.

Kõikides sõdades tuli Venemaal võidelda nende raskustega, mis tema hiigla suurest ulatusest ara olenesid, kuna kauge ida sõjas (Manschurias) 1904-1905. aastani need iseäranis suurelt tuntavaks saivad. Ainukene 6000 klm. pikkune üherööpa-ja liinine ruudtee, mis pealegi veel sõjaalguseks valmis ei olnud, oli ainsaks ühenduseks kodumaa ja kauge ida sõjapinnaga.

Ettevalmistused sõjaks ei olnud veel lõpetatud. Ülesannete teostamiseks ja vastava sõjaväe koondamiseks. lõuna Manschuriasse oli küll palju aega.

Jaapanlastel tuli ka suurte raskustega võidelda, sest neil tuli sõda üle mere pidada. Korea maastiku omadused takistusid jaapanlaste I armee rutulist edasiliikumist ja jääolud merel — II armee mannermaale koondamist. See võimaldas venelastele aprilli kuu lõpuks palju suuremaid jõudusid koondada, kui seda tarvis oli, et jaapanlaste I armee Mandschuria piirijõest Talust ainult üleminekut takistada. Sakslaste arvamise järele oli venelastel selleks ajaks jõudusi küllalt, et mitte ainult jaapani esimest armeed kinnipidada, vaid koguni viimaste edaspidist mannermaale tulekut oleks tõiesti võinud seisma panna ehk temale selleks suuri raskusi teha. Aga seda ei sündinud. Vene ülemjuhataja kindral Kuropatkin, ja paljud teised mehed tolleaegses vene sõjavães mõtlesid teisiti: „Jaapanlaste mannermaale tulek ja Koreast Mandschuriasse tungimine olgu aina tervitatud! Neile võiks, kuld sillad üle mere ehitada; tulgu aga neid rohkem, ega neist keegi tagasi ei pääse." Nii kirjutab oberst-leitnant Tettau, omas töös: „Vene kindrastaabi päevaraamat."

Oberst-leitnant Tettau viibis Vene-jaapani sõjaajal vene ülemjuhatuja staabis.

Puudulik Venemaa ettevalmistus sõjale kauges idas.

Need „kuld-sillad" said aga venesõdurite surnukehade virnadeks, kahjadeks, mis asjata olid toodud. Esimese „surnute virna" lõi Talu laking. Seal lõivad 45.000 jaapanlast haledal kombel 18.000 venelast.

Pärast Talu sündmusi, kui Port-Artur oma jõudude kooleks oli jäetud, nõudis valitsuse asemik kauges idas, Admiral Aleksejeff, et katse Port-Arturi vabastamiseks saakstehtud. Selle nõudmise täitmiseks määrati Vafangou alla Stakelbergi korpus, kus see 15-mal juunil 1904.a. lüüa sai. Need kaks sõjalist luhtaminekut võib jaolt korpuse juhtide süüks lugeda; suurema jao vastust kannab Kuropatkin ise oma tumedate ja kõikuvate juhatustega. Näituseks, tegi tema kindral Sassulitsch'ile kohuseks: Talu jõe joont pidada, aga ülejõulise vastasega lahingusse mitte astuda. Stakelbergi liikumine lõuna poole oli täieline kompromiss sõjavägede juhataja ja temast kõrgemal seisva valitsuse asemiku vaadete vahel. Nõnda siis luhtaminekute algidu juurdus tahtmise poolitamises.

Vene kindralstaabi päevaraamatudes №№ 41 ja 42 on üeldut: „Kõik, mis sündis „venelaste poolt pärast neid kuhte luhta„minekut. kuni Liaojan'ini, oli põhjus„mõttelikult ikka seesama. Lõuna ja ida „frondil saivad kaitsejooned sisse võetud, „aga kindralitele kohusline käsk antud „nende kaitsmisel suurte kaotuste eest „hoida. Ja imelik-juhatus mõistis neid „ülesandeid hästi täita." Tagenemise rännakud saivad hästi läbi viidud, väeosade ülevalpidamine oli hea. (mitte halvem, kui 1807. a. Toekendorfist kuni Preisisch-Eilau alla)... Aga siin tuli juba ilmsile, et järgnevad üksteise järele taganemised vene sõduri hingeolu peale hakkasivad halvavalt mõjuma. Kuidas pidi vene sõdur oma juhte ja nende poolt määratud kaitsejoonedesse uskuma, mida jälle kohe maha jäeti, kui vaenlane ainult katset tegi pealetungida?

Tagajärjeks oli, et ka sõdur lahingus oma isiklikku tegevust sellejärele hakkas ~~seadma~~ nüpea kui hädaoht lähenes, leidis ta võimalikuks lahingu väljalt lahkuda, kas omavoliliselt või jälle mõne ettekäänu näol.

Ljão-Juani lahingus 30. august. ja 3. septem.

vahel panid venelased kõvasti kindlustud positsionil esimest korda jaapanlastele tõsiselt vastu ja see sündis venelaste jõu ülekaalul 50.000 jalgväe sõduri ja 240 kahuri võrra, mis juures venelaste poolt jaapanlaste jõud 37.000 jalgväe sõduri võrra suuremaks hinnatud said. (Kuropatkin oma aruandes hindab vene jõu suurust: 116.000 jalgväe sõdurit; jaapanlaste oma selsamal ajal 60-70.000 jalgväge). Jaapanlaste pealetungimine lõuna pool Ljão-Jaani rauges hästi kindlustatud positsioni ees kaitsjate ülekaalu tõttu. Saksa oberst-leitnant v. Tettau omis mälestustes kirjutab: „Liinilt kokkujooksvad „teated ergutasid tunnet, et esimene edu „on kätte saadud, kuigi suurte kaotustega." Üks juhtiv kindral telegrafeeris oma naabrile: „Kaotused on hirmsad, aga julgus on „hülgav! Oleme kindlad, et tagasi mi„nekut ei tule! Kõikidel positsionidel „kindral Kuropatkini telegramm (et „Port-Artur't all jaapanlased tagasi „löödud) on etteloetud. Kõik hüüavad „„Hurraa!" ja mina hüüan ka „Hurraa!"

Pealetungimise

Kindral Loringhofen tähendab: „Positsionil hüüdvat „Hurraa!" ei saa

vaimu puudus vene sõjavães.

üialgi võrrelda „Turraa" hüüdega peale-tungimisel." See kõikide kindel usk, et tagasiminna ei tule, sai ometi kahjatud. Kindral Kuropatkin otsustas öösel vastu 1. septembrit positsionid lõuna pool Ljäo-jaani maha jätta ja 90-ne putuljoni massega jaapanlaste vene pahema tiiva haarava ja seljatagust ähvardavale esimesele armeele peale tungida. See vastu-pealetungimine kolmekordsel venelaste ülekaalul sündis aga mitte ühemeelselt ja edu tal ei olnud. Kahe päevalise kaitse tagajärjel saadud kaotuste, äärmise väsimuse ja öösise rännaku tõttu polnud lõuna frondi osast koondatud vägedel enam pealetungimiseks füüsilist ega moralset jõudu. Kui need oleks kohale jäetud, kus vaenlase pealetungimine juba rauges ja vastavalt käesolevate reservidega kõvendatud, siis oleks nad seal võidu saavutanud, mida aga põhja pool enam ei suudetud teha. Et vene armee enam ehk vähem korralikult Mukdeni positsionile jõudis, selleks võlgneb tema tünu oludele, et jaapanlastel ei olnud tagaajamise võimalust: arvuliselt vastavat rutsaväge ühes kuulvate kuulipildujate ja kahuritega,

kuna pealetungivate vähearvuliste vägede jõud ju väsinud olid. Kui suuri tagajärgesi jaapanlased veneväe tagaajamisest oleks saanud, võime otsustada 5-da Liberi korpuse staabi ülema kindralstaabi kindralmajor Jakovlev'i aruandest: „Mina ei jaga „vaateid (kirjutab see kindral) et vene sõjaväe „taganemise rännak Ljüo-jaanist Mukdenini korras sündis... Meie võlgneme „tänu jaapanlaste passivsusele pärast nende „võitu, et meie ei kaotanud kahurid, voore „ja muud... Tegelikult 4-8. septembrini ei „olnud mitte ühte kahuri mõrsku kuulda — „ja jaapanlased olid kadunud, kui vette. „Mina ei tea, aga usun, et seljatagune „korralikult taganes. Vägede masse aga „taganes nii, et väeosad, liikuvad haigemajad, laskemooma tagavarud, vägede „staabid ja muu-hullumeelsust äratava „seguse masse sünnitas."

Kuropatkin seadisoma taganemise sama pinnale, kui mitte kõrgemale, Ksenofonti 10.000 meeste taganemisega. Tema ei tunnistanud ettalöödud on, põhjendades jaapanlaste suurte kaotuste peale. Olgugi, et Ljüo-jaani all jaapanlased 23.000 meest kaotasid, siiski olid nemad pealetungijad-

ja venelastel läks see lahing ka 16.000 meest maksma. 11-al septembril telegrafeeris tema tolleaegse sõjaministrile: „Mina palun „seletust anda, miks Teie loete, et meie sõjavägi Ljão-jaanu all lõõdud on. Meie lõime „kõik vaenlase pealetungimised Ljão-jauni „eel ja peapositsimil tagasi.... Olgugi, et „meie pealetungimine ei õnnestanud, siiski „kaitsesimi meie eduga Ljão-jaani."

Loringhofen ütleb: „Loomulikku muljet „annab see telegramm, et Kuropatkin „puht kaitses ainult eesmärki nägi, aga mitte „abinõud, teda tarvitades ja vastu pealetungimisele üleminnes, võidule pääsemiseks."

Täie õigusega jääb tolleaegne sõjaminister omaarvamise juurde, Kuropatkin'ile telegrafeerides: „Kui Teie arvate, et lüüasaamine ei vasta Ljão-jauni lahingu „tagajürgedele, siis nimetage teda luhtaminekuks. Nii kuidas Teie soovite!"

Ja luhtaminek see lahing ka oli-kuid raskes vormis.

Tettau ütleb: „Tänu vene hingelise iseloomule, mis kuuuks raskeid muljeid eneses ei hoia, ja seesama suurepäraline ja vääriline sõjamehe iseloom hõlbustas Ljão-jaanist taganemise rännakul

saadud hingeliste haavade kinni kas-
vamist."

Vene osad taktiliselt puuduli-kult ette-valmistud ja Kuro-patkini püüd neid puu-dusi pa-randada.

Nii siis võis oktobri algusel 260.000 sõ-durini suurenenud vene sõjavägi Muk-deni piirkonnast oma pealetungimist alga-da põhja pool Ljão-jaani seisvate 170.000 jaapanlaste peale. Sellel pealetungimisel pidid kaks korpust Mandschuria kiltmaa pinndl vaenlast siduma sel ajal, kui kolm teist korpust idapoolses mägestikus vaenlase parema tiiva kallale tungisid, 3 korpust jäivad ülemjuhataja reservi. Need 3 korpust said pärast ära tarvitatud osalt mõlemate grupede vahel oleva lõhe sulgumiseks, osalt parema tiiva kõvendamiseks. 5. oktobril algatud vene pealetungimine, mille tagajärjel kuni 17-ni okt. kestev S-ache lahing oli, rauges peagi. Selle lahingu vältusel tõmbasid jaapan-lased oma parema tiiva mägestikust tagasi, kõvendasid teda sedavõrd, et ta vene ida grupele vastu suutis panna-ja hakkasid peajõududega kiltmaalt peale tungima, algusel veneväe keskpaika suru-des ja pärast tema pahemat tiiva kuni S-acheni tagasi tõrjudes.

Ljão-jaani ja S-ache lahingutes tuli

uuesti päevaselgele, et vene sõjuvägi ei ole pealetungimiseks nügiaegsetes lahingu tingimistes küps.

Oma „Märkustes sõjuvägedele" pärast Suche lahingut kirjutab Kuropatkin:
„Mina märkasin, et viimastel pealetun-
„gimistel paljud sõjaväe osad tihedates
„laskurite ahelikus liikusivad; nende toetus
„ja reservid järgnesid neile liig lähedal;
„muastiku selle juures ei kasutatud. Kõe osa
„kogu undis hüäd sihtmärki vaenlase
„jalg- ja kahur tulele. Niisugune peale-
„tungimise viis peab ainult tääklöögi
„juoks võetama, mille juures kaotuste
„peale juba ei vaadata, aga meil hak-
„kasid pealetungivad osad niiviisi liiku-
„ma, vaenlasest veel mitme versta kaugusel
„olles. Selle tagajärjeks olid täiesti asjata
„kaotused. Vaenlase mõjuva tule all peab
„jaapanlaste eeskujul liikuma; see liiku-
„mise viis pole meil võeras, meie tarvitasime
„seda Kaukasuse sõdades. Paiskamine
„peab sündima täiesti varjatult; peab
„kindlasti end tutvustama muastikuga,
„kuhu minna tuleb; edasiliikumine peab
„ühest muastiku voldist ja esimest teise
„täiesti varjatult sündima ja võimulikult

„ väiksemate kaotustega olema. Grupeline
„ hüpetega liikumine, üksikute laskurite
„ kaupa aegamööda tule liini kõvenda-
„ mine ja tulejoonel ette võetud kaevumine
„ on reeglid." Edasi tunnistab Kuropatkin:
„ Europa pinnalt tulevad osad on iseäranis
„ oskmatud maastiku kasutamises, nad jäu-
„ vad vaenlase tulepiirkonnas liig kaua
„ koondud rividesse ja loovad liig tihedad
„ ahelikud. Paljud rügemendid, mis esimest
„ korda tulesse sattusid, liikusid julgelt eda-
„ si, kuid ilma et oleks pealetungimise
„ tähtsust ja eesmärgi väärtust omale
„ selgeks teinud. Nemad liikusid peaaegu
„ 4000 mehelises masses ja andsid vaenlusele
„ sellega muidugi väga soovitava laske-
„ märgi. Sarnane osa, niipea kui ta vaen-
„ lase mõjuvu tulepiirkonda sattus, hak-
„ kas kibedaid kaotusi kannatama, sai
„ peagi selle tulegu laiali pillatud ja ka-
„ dus suures korratuses lahingu väljalt.
„ Tema laganemine mõjus halvavalt
„ ka naabruses olevate osade peale."

Eeltoodud sõnade kinnituseks vastab täielikult esimest korda tulesse sattunud 6-da Siberi korpuse pealetungimise saatus Sache lahingus 14. oktobril 1904 a., mille

Tartu Riiklingkonna Raamatukogu

kirjeldus kindralstaabi päevaraamatus seisab: „vaatamata vene osade kiiduväärilise julguse peale, mis suuri kaotusi kannatasid, ei läinud neil siiski korda jaapanlasi tagasi lüüa. Selle põhjus pesitseb kõige pealt vananenud, nügiaegse lahingu tingimisele mitte vastavas võitluse viisis, millese venelased juba ajalooliselt saadud kibeda näpunäidete peale vaatamata, olid kivinenud." Üks jaapani ohvitser, kes isiklikult sest lahingust tulejoones osa võttis, kirjutab: „Umbeskell 11 hom. hakkasid 2 vene bataljoni meie peale tulema; nemad talitasid nii, nagu tungiks nad õppusel mürgitava vaenlase peale: võeti rivistamine ja joondumine ette, ratsa ohvitserid tulid hobustelt muha ja tegid osade ülevaatuse. Siis rivistati kolonnesse, millest 300-700 meest pikk tihe ahelik loodi ja nii liiguti tuleandmiseta meie küla peale kuni 700 meetrini. Sel kaugusel hakkasime meie ühes kahur-väega järsku tuld andma, mille tagajärjel nendes pataljonides suured kaotused sündisid ja peagi olid nad meie tulega laiali pillatud."

Venelastel puudus

Kuropatkin tutvustas kirjalikus juhatuses oma osasi Sache lahingus saadud

osuvus, aga mitte julgus.

xibeda nāpunāidetega. Need juhatused aga, iseenesest mõistu, et suutnud puuduvat väljaõpetust tāiendada. On ju vana tõde: mida rahuajal pole õpitud, seda sõja vältusel võimata ettetuua. Seda kardetavamadka xõiksugu katsendid lahingu väljul. 7-ul märtsil 1905.a. katsuti lahingus tarvitusele võtta rivistust, mida inglased Afrika sõjas tarvitasid, nimelt, ūks vene kahest rügemendist koosseisev brigad, vastupealetungimisel ennast pataljonidena harvendatud viirgudesse, meesmehest neli kuni viis sammu; viirg-viirust 50 sammu vahega. Siin unustati, et inglaste vastasel Afrikas kahurvāge ei olnud ehk oli seda vähe. Selle katsendi tagajärjed olid: mõlemais rügemendis sai jaapani kahurtulega 1000 meest välja lõõdud.

Mitte julguse puudus vene vägedes kauges idas ei toonud luhtaminekuid, vaid oskamatus ja andevaesus end nügiaegse sõja tingimistele sooveldada. Ühest vahejuhtumisest Ljão-jaani lahingus xirjutab Pettau: „Kindral Orlovi reserv-rügemendid kohtasid end 12. jaapani brigaadiga Kaoljuani meres, kus mõlemad peale tungida

mõtlesid. Siin, enam kui mujal, tuli ilmsiks vene jalgväe võimetus pealetungimiseks niisugustes oludes, kus otsekohene juhatus puudus ja kus igu üksik laskur iseseisvalt pidi tõõtama. Gaoljan, mis vene rügemendid nüvõrd laiali ja segi pillas, et lõuna ajal 216 rügemendi komander teatas, et tema esimene pataljon on täiesti kadunud ja vähe aja pärast hiljem — et ta terve rügement on laiali jooksnud, oli vähearvuliste ja iseseisvalt tõõtama õpetud jaapanlastele soovitavaks ja tugevaks lütlaseks: ta aitas vaenlasele märkamata läheneda, teda piirata ja häkiliselt tulega tabada. Arusaadav, et sõjaväes, kus kogu paugu tuli reegliks ja üksik tuli erandiks, oli vähe pinda iseseisva laskuri tegevusele ja arendamisele. Niisuguste reeglite olemas olemine annab meile tunnistust, et vene sõdur ei olnud iseseisva tegevusele lahingus mitte valminud. Parematest meestest moodustatud „Kütti" komandod, mis moodsa lahingu nõuete järele pidid tõõtama ja tõõtasid, andsivad küll enam tugajärge, aga siiski nende meeskonna keskpind ei olnud moodsa lahingu pidamiseks veel küps. Need komandod

tõõtasid Kaukasuse väikse sõja viisi järele, nii kuidas seda Kuropatkin soovitas.

Puudutades vene sõjaväe ja selle võitluse taktika valusaid kohte, Kuropatkin pöörab ühtlasi oma tähelepanu ka teiste arvurikaste väejuhatuse vigade peale. Nii ütleb ta: „Üheks põhitingimiseks edu saavutamises on visa ja raugemata püüe oma ülesannet täita. Siin ei tohi kartust olla, kas või viimast meest ära tarvitades." Tema süüdistab ida poolse frondi juhatust selles, et otsustaval päeval Sehanhe lahingus kolmest korpusest, mis lahingut pidid otsustama, üks kogu lahingu vältusel reservi tarvitamata jäi. Tema toonitab, et see ebaloomulik oli, et ida-poolse frondi jao juhatus lahingu otsust ainult juapanlaste tiiv-haaramisest ootis, milleks üks korpus määratud oli. Selle lahingu võidu saavutamiseks oli aga tingimata tarvis, et vaenlasele ka frondilt oleks kindlasti kallale tungitud."

Kuropatkin talitab oma põhireeglite vastu.

Kõik väga õiged vaated, mille vastu ta aga otsustavatel momentidel ise kõige-pealt patustas. Tema oli juhatuste maha kirjutamises väsimata, tema oli hoolas „Sulega" sõdima ju just sellepärast ta

ei olnudki väejuht; ta oli — teoreetiker. Tema iseloomu kujutavad vägakästi Glausevitz'i sonad („Sõda"). On mehi olemas, kellel ütlemata teravvaade ja arusaamine kõige raskemaist oludest, kellel julgust ei puudu oma vastutusele palju võtmust ja kes ometi raskeil juhustel mingit otsuse võimsust ei avalda. Nende julgus ja terav arusaamine seisavad üksteisest eraldatuna, nad ei suuda ühineda ja sellepärast ei loo ka väejuhile seda tingimata tarviliku kolmat: „Otsusvõimsust" — kui summa-summarumit eesolevast kahest.

Nii läks osalt väejuhatuse süü läbi jaanuari lõpul ka Sandepu lahing nurja. Vene Mandsehuri vägede arvuline suurenemine kuni 300.000 sõdurini kutsus tarviduse välja massejuhatamise paremaks korrulduseks, seda kolme armeesse jagada.

Mukdeni all kindlustud positsioni paremal tiival oleva 2-se vene armee pealetungimine läks täielikult nurja. Kuid just siin, jaapani pahema tiiva nõ rkust silmaspidades, oleks koht olnud lahingu võitmiseks.

Tene polkovnik Novitski kirjutab sest juhtumisest: „Kaks päeva tampis ühe koha peal 100.000 sõjavägi, suur ja võimline, materjaalses suhtes, nii nõrk ja saamatu operatiiv püüetes..... Siin tuli jälle päevavalgusele meie õnnetu strateegia, mis püüdis kõik katta, kõik tagada, ilma julguseta midagi ette võtta, ilma kaotusteta sihti kätte saada ja summa summarumiialgi midagist katte ei saanud!" Muidugi, osa teise armee luhtamineku süüst langeb ka armee juhatuse ja alluvate juhtide, kuid peaasjalikult aga ülemjuhataja peale, kelle alalise armee juhatuse korraldustesse segamise tagajärjeks oli- võitlevate osade pealetungimise püüete kitsendamine, pealetungimise nõrgestamine ja koguni seisma jääamine. Kuropatkini liig suur ettevaatus, nagu alati, ei andnud temale võimalust esimesel kokkupõrkel vaenlase hävitamise peale mõtelda, vaid sundis teda kõige esmalt oma julgeoleku eest värisema. Tema kahjatas asjata 11.000 meest Sandepu all selle asemele, et kindla teadmise ja rõõmsa meelega ning sihikindlalt välja areneda lasta seda lahingut otsustavaks võitluseks kogu sõja käigus.

Nii siis, õnnelik olukord oli mööda lastud. Varsti peale selle hakkas Oijama pealetungima. Taapanlaste peale tungimine Mukdeni all olevale kindlustatud positsiomile, venelaste tiiva õhtust ümberhaarutes, tekitas mitu õige kriitilist momenti. Taapanlased said sellest selgesti aru; nad olid peale selle veel arvulisel nõrgemad, kui venelased, aga nad mõistsid seda tõde, et see, kes kõik tahab sõjas tagada, sellelei saa sõjas üalgi edu oleme! Taapanlased võtsid oma pealetungimise kavas kõige pealt arvesse veneluste paindumatust ja usjuolu, et viimased pikka kaitse joont kindlustades ja oma alla võttes lüku vusest ja manövreerimise paenduvusest pidid loobuma. Sel põhjusel oli kokku sõetud pealetungimise kava neil õige. Vene paremä tiiva haaramine andis ennast 8-al märtsil ju niivõrd valusalt tunda, et kindral Kuropatkin ei suutnud muud korraldust teha, kui anda kõisku taganemiseks.

Selle sõja otsustav lahing läks venelastele maksma 1977 ohvitseri ja 87.446 sõdurit, millest teadmata kadunuid, suuremalt osalt vangi langenuid, 279 ohvitseri ja 29051 sõdurit oli.

Vene kindralstaabi päevaraamat, nagu alati, räägib sellest selgelt ja avalikult, et see taganemine mõjus sõjaväe masse peale halvavalt ja ei ole kahtlust, et see masse taganemisel lahingu võimetu oli. See on sellest näha, et seda masset ei suudetud Tielini all, kuidas kavatsetud oli, korraldada, vaid koguni 100 kilomeetrit põhja pool - Sipingai all.

Vene Mandschuria armee koosseis.

Selle õnnetu armee koosseis, mis oma juhataja otsusvõimetuse ja vananenud taktika tõttu terve aasta vähearvulisema ja ainult lõpuks ühejõulise vaenlase poolt ida dasias lüüa sai, ei olnud mitte ühetuoline.

Sõja algusel seisid kaugesidas 8 Ida laskurdiviisi - igaüks à 4 rügementi ja 10-dast ja 17-du armee korpustest mõlemaist üks brigad - brigad à 2 rügementi, iga rügement à 4 pataljoni. Nende korpuste teised osad seisid Europa-Venemaal.

9-s laskurite diviis oli moodustusel. Peale selle seisid veel Kvantuni maakonnas, Port-Arturi ümbruskonnas, 7 laskurite brigadi, iga brigad à 2 rügementi, iga rügement à 3 pataljoni. Kõik teised laskurdiviisi rügemendid seisid

koos 2-st pataljonist.

Aprilli kuuks 1904 a. ootasid rügemendid Europa-Denemaalt kolmandate pataljonide päralejõudmist.

Suurem osa idas olevate osade koosseisust oli rahuaegne.

Kadreid reserv-osade moodustamiseks oli Amur-maakonnas-6, Taga-Baikali maakonnas 16 pataljoni jaoks. Moodsat (rugulääär) ratsaväge oli -1. Amuri dragunide ja 2 kasakate rügementi. Peale selle oli Taga-Baikali kasakate väes 4 rügementi 1-se järgu kasakaid sadulas. Taga-Baikali kasakad moodustasid mobilisatsioni puhul 9 rügementi, igaüks à 6 sotnjat, 3 pataljoni ja 4 ratsabatareid, igaüks à 6 kahurid. Amur-kasakaid oli rahuajal 3 sotnjad ja sõjalahti puhkemisel 9. Ussuri kasakaid oli rahuajal 2 ja sõjaajal 6 sotnjad. Siberi osade jaoks määratud välja kahurvägi seisis koos 17-st batareist, igaüks à 8 kahurid; need batareid olid koondatud 2 brigadi ja olid sõjaaegse koosseisus; selle vastu olid aga 2 Europa brigadi batareid rahuaja koosseisus. Laskurite diviise taheti varustadu kahurväega

nii, et iga diviisi peale tuleks 3 patareid. Selleks puudusid aga 19-nd batareid, mille pärale jõudmist Europa-Venemaalt oodati. Kindlus-kahurvägi oli Port-Arturis 2 bataljoni ja Vladivostokis 2 bataljoni. Insener osasid oli 2 kaevur bataljoni sõjaaegses koosseisus, 3-da kaevur bataljoni päralejõudmist oodati Europa-Venemaalt. Peale selle oli veel kindlustustes kaevurite, müniseadjute ja telegrafi osad. Raudtee osasid oli 6 bataljoni sõjaaegses koosseisus.

Kui meie sellele veel juurde lisame, et kõik ulevalnimetatud väeosad olid paigutatud raudtee harudel Hiina ja kauge ida Siberi pinnal garnisonides. 1 roodust kuni bataljonini üksteisest nii kaugel, kui võrreldes võtta näituseks Memelist kuni Mühlhauseni Elsas-Lotaringias, — siis on meil selge, kui vähe oli Venemaa kaugesidas sõjale ettevalmistanud. Sõja lahti puhkemisel oli riigi asemiku käsutada: 68 jalg bataljoni, 35 eskadroni ja sotnjad, 148 kahurit ja 8 kaevur roodu, väljaarvatud reservosad, pahkusel olevate kasakate osad ja väljaastumiseks mitte valmis olevad

Europa brigadide rügemendid ühes nende kahuritega.

Nendest oli lõunu-Mandschurias, tulevasel sõjapinnal, ainult 7½ pataljoni, 6 sotnjad ja 22 kahurit ja Kvantuni muakonnas, Port-Arturi ümbruskonnast, 20½ pataljoni, 6 sotnjut ja 24 välja kahurit.

Alam-Amuri muukonnas oli määratud sõjapinnale väljaastumiseks 16 pataljoni, 6 eskadroni ja 56 kahurit; põhja-Mandschurias seisid 8 jalg-pataljoni, 11 sotnjut ja 14 kahurit. 2-3 kuu vältusel pärast sõja lahti puhkemist oleks võinud nendele olemas olevatele osadele veel juurde tuua 40 jalg-pataljoni, 31 sotnjat ja 60 kahurit; nii siis võis olla 3 kuud peale sõja lahti puhkemist manevreerivat väge: 180 jalg pataljoni, 66 eskadroni ja sotnjat, 208 kahurit ja 8 kuevur roodu. See oli kõik jõud, mis oli käsutada valitsuse asemikul. Peale selle pidi edaspidi juurde lisatama Siberi sõjaväe ringkonnast: 4 s Siberi korpus, koosseisev 32 Siberi reserv pataljonist, 4-dast puhkusele kutsutud Siberi kasakate rügemendist ja 2-st Siberi kahur brigadist à 64 kahurit. Europa Venemaalt oli määratud üleviimiseks

kaugesse idasse 10-es ja 17 korpused, millest 2 brigadi ühes kahuritega juba kohal olid ja 4 reserv-diviisi Kasani sõjaväe ringkonnast, millest 2 esimest ja 2 teist järku olid ühes 4. kahur-brigadiga.

Need reservi osad moodustasid pärast poole 5. ja 6. Siberi korpuse. Sõja vältusel ja Ljäo-jauni lahingust kuni Mukdeni lahinguni, said, peale mõne kasaka-diviisi brigadi, Europa Venemaalt ja Kaukasiast veel juurde toodud 1. ja 8. korpus ja 3. laskurite brigad. Kaugesidas kaitsesid raudteed 55 pürivalve roodu, 55 sotnjat ühes 26 kahuriga-kokku 24500 sõdurit, mis moodustasid 4 brigadi.

Seda jõudu, raudtee pikkust ja hunhusi hüdaohtu arvesse võttes, raudtee kaitseks ei jätkunud, mille tõttu sai loodud vene-mandsehuria asunikudest 57 vabatahtliku drusehinat-kokku 3275 püssi. Selle peale vaatamata, oli ülemjuhataja sunnitud raudtee kaitseks ülevaltoodud jõule tõetuseks määrama veel tugevaid salku opereerivast sõjaväest.

Vaatamata esialgse nõrkuse peale ja selle peale, et igapäevane juurdekasv oli keskmiselt ainult 1 pataljon, ½ sotnjat

ja 3 kahurit, oli kindral Kuropatkinil, temu Mandschuriasse ümüdes, Kvantuni kindlustatud maakond väljuarvatud, opereerival pinnal ikkagi käsutada 55 jalg-pataljoni, 39 sotnjat ja 152 kahurit. Juuni kuu lõpuks suurenesid needjõud kuni 119 pataljoni, 108 eskadroni ja sotnjat ja 358 kahurit. Sellega oli ülemjuhatajа käsutada olevad jõud kullalt tugevad, et kindla tahtmise juures oleks jaapanlaste vähemaid ja laiali pillatud jõudusid, kui mitte lõpulikult lüüa, siis vähemalt kõvasti rapatada. Pikaks veninud jaapanlaste operatsion andis vene väejuhatusele võimalust oma sõjaalgusel s.o. 9. novembrist laiali pillatud jõudusid koondada ja puudulikku peavalmistust parandada.

Vene idas opereeriva sõjaväe osade mitmekesine väärtus.

Alguses kindlaks tehtud vene vägede jaotus 3 korpusesse sai pärast lõhutud, sest leiti tarvilikuks olevat Port-Arturi garnisoni $13\frac{3}{4}$ pataljoni võrd kõvendada. Nii siis jäivad Kvantuni maakonda 4. ja 7. ida Siberi laskur-diviis à 24 pataljoni, 5-es ida Siberi laskur rügement à 3 pataljoni ja 3 taguvara pataljoni; kokku-30 pataljoni; 27 pataljoni nende

hulgas olid vene sõjaväe kõigeparemad osad. Täie õigusega kirjutab kindral Kuropatkin 25. mail Kvantuni maakonnas olevate vägede juhatajale kindral Stössel'ile: „Minul on kade meel, „kui ma mõtlen selle kindla ja lihtsa „ülesande peale, mis need hiilgavad osad „Kvantuni maakonnas peavad täitma, kui peahoop nende peale peaks „kukkuma." Need osad, Port-Arturi kaitsedes, näitasid vastupanu hiilgavalt üles. Vägu õieti kirjutab oberst-leitnant Tettau: „Vastupanu jõud venelaste poolt „kindlustuste eest võitlemises teeb vene „sõdurile suurt auu ja loob hiilgava tähe selle sõja tumedale fermomendile." Aga seda kiitust ei ole juhatus ära teeninud. Elustajaks ja vaimustajaks oli anderikas kindral Kondratenko. Kui võrd tema vaimu jõud kaitsjate peale mõjus, näitab vastupanu langemine peale temu õnnetut surma, mis 15. detsembr. jaapani mürsku läbi saadud.

Vene operierivu sõjaväe koosseis, oma osade ühetaolsuse ja väärtuse poolest ei olnud kaugeltki nii õnnelik, kui Port-Arturi garnisoni oma.

Vaenlane andis venelastele võimalust mitte ainult mobiliseerida ja väekoondamist lõpetada, vaid veel aega osade kokku liitumiseks. Nii siis, tolleaegne vene vägi oli selles mõttes palju puremates oludes, kui mõni teine Europa sõjavägi, eelmises suures sõjas ja ka tuleviku võitluses saab olema. Ka tema koosseisu ei või mitte halvuks lugeda. Nügiaegsed sõjaväed ei ole muud, kui kaadri sõjaväed ja eelmises suures sõjas ja tuleviku sõdades oleme sunnitud esimesesse liini viima rühes kaadri osadega ka reservid. Kuid kindral Kuropatkin omas aruandes loeb selle suureks eksituseks, et temale selles sõjas anti käsutada ka üks jagu reservi osasi. Ka laidab ta enda käsutada olevat sõjaväge teises suhtes. Olgugi, et tegelikult selle sõjaväe osade väärtus ei olnud ühetaoline, aga kindral Kuropatkin'i aruannet uurides saame ometigi mulje, et, vaatamata madala keskmise taktilise väljaõpetamise peale, sõjavägi oli alguses ikkagi käsutav ja kindel riist vaenlase tabamiseks; nii mõtlesid kõik, kes tollajal kindral

Kuropatkini ümbruskonnas viibisid. Olgugi, et kindral Kuropatkini otsus temale käsutada antud sõjavägede ja alluvate juhtide kohta tema enese hingelise mõju all seisis — omi vigu katta, sõjaväe väärtust alandades, ja olgugi, et kindel juht oleks kahtlemata võita võinud, veel enam — selle sõjaväega oleks pidanudki võitma, siiski annab ta 4-da jao aruanne meile tuleviku jaoks õpetust. Sellepärast ka nende sõnadele, kust meie tuleviku jaoks õpetust saame, peame usaldust avaldama. Alluvate juhide vigu arvustades, unustab õnnetu kindral ara, et ise sõja õnnetu lõpetamises esimesena süüdlane on. Õiglane otsus olude kohta selles sõjas ütleb: „Ei ole midagit sõjas hädaohtlikumat, kui see, et juht kahtleb oma vägede väärtuse üle!" Aga Mandschuria õnnetustes ei ole süüdi ainult juhatus, osa süüdi langeb ka väeosade peale.

4-das Siberi korpuses reserv-diviisid, Siberi meestest moodustatud, olid hääd. Seda aga ei või ütelda 5. Siberi korpusest. Kuropatkin ütleb:

Vene reservi osad

„Selle korpuse osade kokku liitmiseks ja õpetuse kordamiseks oli käsutada

nõuavad kokkuliitmiseks, kokkukõlastamiseks ja õpetuste kordamiseks pikkatööd.

ainult 14 päeva! Sõjade kogemused näitavad aga, et niisugune lühikene aeg on väljaõpetamiseks puudulik, iseäranis vanade aastakäikudele."

Kui see reserv korpus oleks mobiliseeritud 10-da ja 17-da korpusega, siis oleks temal, silmas pidades, et need kaks viimast korpust ennem sõjaväljale said viidud, raudtee olude tõttu õppuseks aega 2½ kuud jäänud, millest kokkuliitumiseks ja täiendamiseks küllalt jätkub, et viimasel juhtumisel selle korpuse osad Ljão-jaani lahingus end puremasti üleval oleks pidanud, kui seda kindral Orlovi kolonne tegi. Nagu me mäletame, tegi kindral Kuropatkin oma aruandes kindla vahe osade, mis Türgi sõja algusel, talvel 1877–78. a. mobiliseeriti ja nende vahel, mis pärast Türgi sõda said mobiliseeritud ning sõja pinnale saadetud. Ei või ju imestada, silmas pidades vene sõjaväe puudulikku väljaõpetamist, et reservi osadel 2 nädalat õpetuste kordamiseks vahe oli. Nügiaegse mobisatsioni nõudeid silmas pidades, oli seda aega küllalt, sest mehed, kes neid reservi osasi moodustasid, olid ju ennem võrdlemisi

[illegible] [illegible] [illegible] [

Kanemad aastakäigud on sõjaks vähe kõlbulikud.

Täienduste (reservide) üle kirjutab kindral Kuropatkin: „Olgugi, et meil oli täiendusi küllalises arvus, aga meie täiendasime omi kaugesse idasse minevaid osasi keskelt läbi mitte noorte aastakäikudega. Amberpöördult, kubermangudes ja koguni maakondades (kreisides) ei olnud täienduste võtmine aastakäikude järele mitte ühetaoline. Tuli ette, et ühes ja sellesamas kubermangus ja maakonnas said noored ja teises maakonnas vanad mehed võetud: Sõja pinnal tuli otsekohe pöievaselgele, et aastakäigud 38-43-ni olivad füüsiliselt ja hingeliselt kõige nõrgemad ja kõige vähem usaldatavad. Kõik juhid tõendavad ühel meelel, et vanad aastakäigud niihästi moralselt kui ka füüsiliselt osasid lõhkusid. Suurem osa tulelünilt putkajaid olid just vanadest aastakäikudest. Muidugi, oli ka nende seas rõõmustavaid üksusi, agu nende masse tungis seljataguse teenistusesse. Käejuhid võtsid seda arvesse ja võimalust mööda koondasid neid seljataguse teenistusesse. Kuropatkin kirjutab: „Meie maamees peale 35. eluaas-

tat jääb tihti tuimaks, karupojaks ja kaotab sõduri välimuse ja hinge. Sõja raskustele ei ole ta nii vastupanev, kui nooremad aastakäigud... Peab ka arvesse võtma, et vanematel aastakäikudel on juba pesa ühes selle tagajärjega-lastega. Nende vaade ja püüe on pesa poole-kodusse-sihitud. See võttis nendelt rõõmsa meele ja julgemeelsuse, mis sõduri tähtsamad voorused on. Selle tõttu oli neil kogu sõda arusaamatus; kodunt kutsuti neid mitte ennastsalgavusele, vaid lihtsalt soovitati jaapanlaste vastu ennast mitte juhtida lasta ja selleks omi ohvitsere mahanottida.... Toome näituse ühe iseloomuliku juhtumise üle. Mukdenist taganemise juures tekkis osade korratus; leidus palju mehi, kespüssid maha viskasid. Käskjalg Kuropatkini staabist, sõjariistata meestega kohtades, sai viimaste poolt küsimuse: „Kulla inimene, ütle meile, kust tee Denemaale viib?" Käskjala etteheite peale, kuidas tohib nii võrd argpüks olla, vastasid nad: „Kulla inimene, mis sõdurid me siis oleme-vaata, mul on 6 last kaela peal!"

Edaspidisel sõja vältusel toime pandud mobilisatsionides said ülemal toodud väärnähtused arvesse võetud ja vanemaid mehi, kus ei võetud sugugi, või määrati seljataguse teenistusesse. See käsk oli seda tähtsam moralselt, et Europa-Venemaal välja teeninud mehed said tagavara väkke arvatud. Tuli ette, et see õnn kukkus ka niisuguste meeste peale, kes ka 3 aastatki ei olnud teeninud. Europa poliitika muutmise ja revolutsioni kartuse tagajärjel leiti tarvilikuks kauge-idasse saadetud osade asemele uued luua, tarvitades selleks reserv-diviise, mis juures sõjaringkonna juhidele õigus oli antud väljateeninud aastakäikusi kinni pidada, neid uute osade loomiseks tarvitades. Üks osa vanemaid mehi, vastavaid kinnipeetavale arvule, sai koju lastud. Selle viisil, lisab Kuropatkin juurde, sündis uus väärnähtus, mille tagajärjel sisemaal olevad reserv-diviisid meeste materjali poolest kindlamad olid, kui sõjapinnal olevad. Ainult pärast Mukdeni õnnetust hakkasid sõjapinnale ilmu-

ma täiendused noorematest aastakäi-
kudest. Senini aga leidus sõjapinnale
tulevates täiendustes mehi, kes kiirlask-
ja (magatsin) püssiga tuttavad ei
olnud. Kahurväe ja insenerväele said
tihti saadetud täiendused jalgväe
meeskonnast või meeskonnast, kes te-
gelikudes väeosades sugugi polnud
teeninud, näituseks - kirjutajad ja muud
sõdurid, kes ennem kõiksugu asutustes
teenisid. Üleval toodud oludest selgub,
miks väejuhid palusid, et enne lahin-
guid neile täiendusi mitte ei saadetaks,
sest nemad ei uskunud viimaste vas-
tupanevusse. Juhid lootsid nõrgestatud
kadritega lahingus palju enam ära
teha. Üksused astusid lahingusse sage-
dasti pooleskoosseisus. Üheks surnase
nähtuse põhjuseks olid laialdased ko-
mandeerimised kõigesuguste kohuste
täitmiste alal kaugemasse ja lähemasse
seljatagustesse. Transpordi korraldami-
ne nõudis 328 ohvitseri ja 22.000 sõdurit.
Palju mehi läks kõigesugu vooride ar-
vesse. Selles olid juhid ise süüdi, et
nendele alluvates osades vähe mehi
jäi, sest nemad ei võtnud kindlaid

abinõusi komandeerimiste kitsendamiseks tarvitusele. Kõige hädaohtlikum aga oli osade kokkusulamine lahingutes. Niipea, kui kaotused hakkasid avaldama, sai üks jagu mehi juhtide eneste nõusolekul tulejoonelt ära haavatute viimiseks ja saatmiseks lubatud. Sarnaste samariiti-kohust täita läks viimaks õige hädaohtlikuks. Leidus ju ka palju ligimese armastajaid, hääsüdamlikka mehi, keda teistel ettekannetel tulejoonelt lahkumine ei huvitanud. Kuropatkin kirjutab sellest ebavoorusest: „Mina nägin isiklikult haigete vankrit, mille ümber terve kümmekond terveid mehi tegutses. Sellel ettekandel lahkusid omavoliliselt mõnedes rügementides sadanded mehed. Ühes esimest kord lahingusse astunud rügemendis tõusis niisuguste meeste arv märksu üle tuhande mehe! Need olid suuremalt osult kõik vanemate aastakäikude mehed. Kaadriväe mehed aga selle vastu pidasid end tulejoonel hästi üleval. Nad kivinesid omu tunnetes ja koondasid end ohvitseride ümber, vastupanu täieliku vahvuseni viies." Ka noored nekrutid pidasid end

sõjupinnal hästi üleval.

Üldise sõjaväe teenistuse kohustuse mõju vene väe peale.

Peab tähendama, et vene meeskonna materjal peale 1877-78. a. sõja üldise väeteenistuse kohustuse tõttu omas väärtuses veel sugugi ei tõusnud. Füüsiliselt jäi ta peaaegu sekssamuks, aga moralselt, hingeliselt, oli lungemine nähtavalt märgata, iseäranis tööstuste maakondest mobiliseeritud nekrutide seas. Lahingus ja väljaspool lahingut nõudis meeskond ohvitseride poolt suuremat järelvaatust. Meeskond oli üldiselt närvilikum, kui ennem. Kuropatkin tõendab, et lahingutes osad moralselt kõvenesid, vaatamata luhtaminekute peale. Tema ütleb: „Meie kivinesime oma õnnetustes... See on rõõmus ja ainult veneväes võimalik nähtus." Pene mehe tuimus kõige õnnetuste mõjude vastu on ju ennemultki toonitatud, aga „Kivinemine õnnetuses" ei vasta tegelikult tõele. Selle Kuropatkini tõenduse lükkavad arvurikkad andmed, mis tema oma aruande teistes kohtades ette toob, ümber ja ta ei vasta kõigeesmult mitte sõjakäigu tagajärgedele.

See oli esimene sõda, milles

Venemaa sõjaväed, mis üldise sõjaväe teenistuse kohustuse alusel moodustatud võitlesid, sest sõjas 1877. a. see uuendus ei andnud ennest veel tunda. Kuropatkin kirjutab sellest mõjust: „Üldine „sõjaväe teenistuse kohus tõstis kuhtle„mata moralselt meeskonna materjali „väärtust, aga meie kultuuri madala „pinna tõttu on lihtsa inimesele distsiplii„ni arusaamist ja kohuse tundmist raske „sisse kasvatada."

Usk, tsaarile alluvus ja isamaa armastus on veel meie ajal hää sõduri ja kindla väeosa loomiseks mõjuvad, aga need tunded on viimasel ajal kõvasti põrutatud ja vene mehe südames revolutsionilise propogandadega kõigutatud. selle tugajürjed andsid end kauge ida sõjas tunda, ja tulid meeste seas, kes kõike arvustasid ja omaseltsimeeste peale halvavalt mõjusid, avalikuks. Neid mehi hoiti valjusega distsipliini piirides ja nad olid ainult nuhtlust kartes sõnakuulelikud. Kuropatkin kahjatseb, et ihunuhtlus sõjaajaks ei saanud uuesti turvitusele võetud. Tema näeb ihunuhtluses ainult abinõu surnaseid

elemente käes hoida, sest raske olla tema arvamise järele, rohkearvuliste juhtide vastu eksimiste eest hoida. Tulejoonel juhtide silma all näis distsipliin sõja vältusel rahuldav olevat, kuid seljatagase kohta sama ütelda ei või. Ülemjuhataja poolt teravalt arvustatud juhtide nõrkus, vooride arvulise kasvu ja laiulise komandeerimise mõttes, arusaadavalt mõjus distsipliini peale nõrgestavalt. Oli korvaldatavaid nähtusi eesliinil, mis korra tõstmiseks kaasa ei mõjunud. Et talvesõjakäigul „Kuuges Idas" sõdur paraaditaoliselt välja näha ei võinud, on selge ja arusaadav. Olga luba, peale ettenähtud varustuse villaseid tekke, vilt- ja nahksaapaid, theekanne ja muud kraami soovi järele kaasa tassida, mõjus kitsendavalt ja halvavalt kogu laskurkonna liikumise ja tegevuse peale lahingus. Sarnast nähtust poleks pidanud lubama, silmas pidades, et selles sõjas eelmistega võrreldes, varustuse eest sai suurepäraliselt ja hääde tagajärgedega hoolitsetud, mille järeldusel tervisline seisukord, isegi Muudeni

all onnides elutsedes hää oli. See oli ülemjuhataja suureks teenuseks. Olyugi, et positsion sõjas juurdevedu kergem on, agu rohke arvulise sõjaväe sõjaväe kaua-aegne koha peal viibimine, päälegi mitte rikkalises maakonnas, nagu Mandschuria oli, ja ainuke üheroopaline raudtee kõnelevad ülemjuhataja kõrralduste kasuks.

Kauges idas olevatel vene sõjavägedel puudus sõjaline vaim.

Kui meie arvesse võtame, et haa hoolitsemise peale vaatamata, sõjavägi mitmel viisil oma sisemise korra reeglite vastu eksis, siis saame mulje, nagu oleks kuulus venesõduri vähenõudlikkus ju ka teised häiud voorused kaduma läinud. — Igatahes nad polnud enam selle mõõdul maksvad nügiaegsele üldise sõjaväe kohuste alusel moodustatud vene sõjaväele. Üheks tähtsamaks nähtuseks oli, et meeskonna nõudmistele liialdatud viisil vastu tuldi. Asi läks isegi nii kaugele, et kindlaks määratud väljaastumise, lähtekohtele ilmumise j. n. e. ajast ei suudetud enam kinni pidada ainult see pärast, et see ehk teine osa ei ole oma theed jõudnud ära juua j. n. e. Vene ohvitser ei

mõistnud nindlaid nõudmisi sõdurile ette-
panna ja allaheitvus sõjavães oli ainult
relatiivne (võrdlev). Teisiti ei võinud see
ka olla, sest sõjaline vaim, Kuropatkini
tõenduste järele puudus, Mandsehuria
pinnal võitlevates osades. Tema ütleb:
„Nügiajal, kui mitte kunagi enne, on sõ-
„javäe hingeline jõud rahva meeleolust
„otsekohe ärarippuv ja sellest valitsev...
„Sõjast on siis edu oodata, kui see rahva
„tahtmise järele sünnib ja rahvas ise edu
„saavutamiseks sellest osa võtab.... Ees-
„märgid, mille kätte saamiseks meie
„kauges idas võitlesime, polnud aru-
„saadav ei ohvitseridele, ei ka sõduritele.
„Rahulolematus sõja üle tõusis kõigis
„rahva kihtides kuni selle lõpuliku vih-
„kamiseni ja iseenesest mõista, ei võinud
„isamaalist tunnet äratada."

Paljud hääd ohvitserid lõid sellest
väljavõtte, aga seltskonna kihtides va-
litses ükskõiksus. Ainult mõni sada
lihtsamat meest andis ennast vaba-
tahtlikuna üles, kuna adeli, kaupmees-
te ja teaduse meeste pojad ei tunginud
väkke. 10000-st üliõpilastest, kes riigi ku-
lul õppisid, andsid end vabatahtlikuna

ainult ükskuud, meditsini-uurijad välja arvatud, üles.

See ükskõiksus, mida Venemaa selles võitluses kauges idas päevaselgele tõi, kus tema pojad arusaamata huvide eest võeralmaal võitlesid, pani nõtkuma ka kõige kõvema ja kaljukindla sõduri südame. Kust võis sõduri südames puhasõjaline vaim lahti puhkeda, kust võis tema vaim tõuget kangelaste tegudele saada, kui isamaal ükskõiksus valitses? Ja oleks see ainult ükskõiksus olnud!

Revulutsioniliste parteide juhid suurendasid iga luhtaminekut määratumult, seda oma eesmärkide kätte-saamiseks kasutades. Tekkis terve kirjandus, mis oli sihitud usalduse lõhkumiseks ohvitseride südames kõrgema juhi vastu, sõduri südames - ohvitseri vastu ja sõjaväes valitsuse vastu...

Aga seda oli ka vähe! Mehed, kellel miskit ühendust revolutsioniga ei olnud ja kelle südames isamaa vastu tuksus armastus, omu kirjeldustega valitseva olude üle, aitasid ayukirjanduses kaasa sõjalise vaimu lõhkumiseks, distsipliini langemiseks.

Teises kohas kirjutab ta: „Rahva kihtide ja seltskonna sõja vastane meleolu mõjub osade ülevalpidamise peale luhingus. Kangelaste tegude kõrval leiab üksikute ja terve osade argpüksus ka omale aset. Tihti tuli ette, et mitte ainult meeskond, vaid ka ohvitserid tervetenu vangi langesid; kahjuks, ei pandud nende vastu täies ülatuses sellekohast seaduse valjust maksma."

21-sel juunil 1904. a. Kuropatkin kannab sõjupinnult keisrile ette: „Meie õnnetused on selgeks teinud, et sõda Juapani vastu meie sõjaväes mitte populäärne pole. See sõda ei tõsta vaimustust, ei kõvenda vaimu. Suurem jagu mehi täidab omu kohuseid vaimustuseta, millega jaapanlased meie vastu sõdivad. Ühest jaost anonim kirjudest, mis mina olen saanud ju milledes meeskond oma juhtide peale kaebab, tõstetakse sagedasti küsimust: „Ütelge meile, meie tahame teada, kuhu meid juhatatakse ja mis eest meie peame surema.". Raskete soludes oleme meie omu vaenlast õppinud tundma ja austama, aga halb on see, et nõrke iseloome leidub, kes vaenlase jõulu suurendavad

ja kabuhirmu kusvatavad." Need anonim-kaebtuse kirjad muutsid sõja lõpul ahvardavateks sõimlusteks nende junide vastu, kes sõja jätkamise eest seisid.

Kuropatkin ei olnud ju „Suur-kindral" juhtimise mõttes. Seda tunnistab ta ise. „Suurtmeest" vajutasid sõja olud, milledes kauges idas tuli võidelda sõjaväel, kelle selja taga revulutsioni gidra ju pead tõstis. Sõjaväe juhi puuduste tõttu ei tohi meie aga sellest mehest ilma austuseta mööda minna, sest tal tuli mitte ainult jaapanlaste, vaid ka omas laagris, oma inimeste vastu, nimelt, kõige seesmiste halvade olude ja ajalooliselt vene rahva iseloomus süvenenud sõjavastuliste joonede vastu võidelda. Eduard Daniels omustõõs: „Kuropatkin, kui väejuht ja riigimees" ütleb täie õigusega Kuropatkini kohta: „See oli üks targematest ja parematest oma rahva poegadest. Ta ei olnud küll väejuht, aga riigi mehe voorused olid tal omased ja sõjaasjandust tundis ta, kui hea teoreetiker; ta oli sõjaväe õpetaja."

Ohvitseri seisus, keskmiselt võt-

Et Kuropatkin'il ka väejuhutuses raskusi tekkis, näeme sest, kui vaatame, kuidas vene sõjaväe koosseis moo-

-tes, polnud tõiesti kindel hingeliselt.

-dustatud oli, meeles pidades Friedrich Suure sõnu: „Sõjavõe vaim saab leegitsemiseks jõudu algtuselt- võe ohvitseridest." Kuropatkin tõendab, et võeosade ohvitseride arvuline koosseis [illegible] nõrk oli. Ida-Siberi rügementides oli algusest peale ohvitseride arvuline koosseis niivõrd nõrk, et roodud ju leitnantidega eesotsas lahingusse pidid astuma. Olgugi, et sisemaalt ohvitserisi palju ida sõjavõljale saadeti, siiski tõivad kõiksugused laialdased komandeerimised nende puuduse ilmsile. Peale selle sisemaalt saadetavad mobiliseeritud osad polnud nõutava arvu ohvitseridega koostatud. Rohked haigeks jäämised ja lahingus saadud kaotused tegid, et paljud pataljonid kaptenitest, roodud- leitnandidest, lipnikudest ja ase-lipnikudest said juhitud. Paljud ohvitserid, haavadest ja haigustest terveks saades, ei ruttanud oma võeosadesse tagasi, vaid viibisid sisemaal kauem, kui see tarvilik oli. Nemad elutsesid kuude kaupa linnades, olgugi, et ammu juba terved. Seltskond ega kohalikud võimud ei pidanud niisugust nähtust autuks. Ka

arstid ja evakueerimise komisjonid olid ohvitseride vastu enam kui pehmed. On juhtumisi ette tulnud, kus rügemendi juhid, tervise parandumiseks sisemaale lubatud, viibisid seal terve aasta, ilma et oleks püüdnud võitleva rügemendi juurde tagasi pöörata. Seljataguses viibides saivad nemud sellesama palga, mis tegelikuski väes, sest nad olid paberi peal ikkagi rügemendi juhid. Kui hädaoht möödus oli, ilmusid need „kangelased" väeosadesse, kui seened peale sooja vihma ja mõnigi osav ja kindel ohvitser, kes nende äraolekul rügementi juhtis, pidi nende pärast omas ameti kõrgenduses seismajääma. Oli kameki, kes ohvitseri seisuse aust lugupidasivad ja peale mitmekordsete haavamiste ikkagi oma osadesse tagasi püüdsid tulla. Nende seas oli mehi, kes peale teise ja kolmanda haavamise veelkoguni lahtiste haavadega oma osadesse tagasi ilmusid. Need lihtsad, ennastsalgavad kangelased võivad igale sõjaväele ühkuseks ja auks olla. Ohvitseride ja meeskonna kaotuste võrdlev protsent annab kindral Kuropatkin'ile õigust tõendada, et ka

selles sõjas vene ohvitser surra mõistis samuti, kui vanasti.

Tilus võitleva vägede ohvitseri koosseisu kaotuste täienduseks said sisemaalt, Kaukasusest ja Turkestaanist ohvitserid määratud. See ohvitseride määramine polnud ei hoolega ega tähelepanemisega läbiviidud. Ohvitseride täiendustes tuli ette kahäid, tegelikus teenistuses olnud, kindla meelelisi, isemaaliste tunnetega ja sõduri iseloomuga ohvitsere, aga tuli ka vee enam kahtlusäratavaid elemente, nagu isikuid, kes oma tegevuse pärast tegevast väest reservi heidetud, tumeda minevikuga isikuid, kes ohvitseri seisusesse ainult pehme vene iseloomu ja lodevuse tõttu püsima jäid; tuli ette haigeid ja alkoholikere. Hästi pidasid end lahingutes üleval sõduritest ohvitseri seisusesse ja alam-lipnikudeks tõstetud mehed, kuna tagavara lipnikude kohta seda ütelda ei või. Kuropatkin ütleb lõpuks: „Üldist kokkuvõtet tehes, peab ütlema, et nõuetavatest juhtivul astmel seisvatest sõduri iseloomuga, raudse närvidega, kõiges olukordades kohkumata ja nügiaeyse võitluse

„ pidamiseks vastavate omadustega mees-
„ test oli väga suur puudus. Nühtavasti
„ kool ja elu 40-50 aasta jooksul ei olnud
„ niisuguste kindlate iseloomude arenda-
„ miseks kaasa uitanud, sest muidu po-
„ leks tegevas väes surnaseid karaktere
„ nii vähe esinenud."

Niisugust kindral Kuropatkini otsust silmas pidades, ei ole saksa ohvitseri Ulrichi sõnad liialdatud, kes vene sõjaväge tema Mukdeni alt taganemise juures vaatles ja sellest kirjutas: „ Liia alkoholi tarvitamise mõju all,
„ mitte arusaamise selguses, arvustasid
„ paljud vene ohvitserid omariigi ida
„ politikat avalikult kõige alatumais
„ joontes. Liht sõdur, seda kuuldes, hak-
„ kas tagant järele nende meeste eeskujul
„ ka arvustama. Mina ei liialda, kui
„ ütlen, et kaunis suur ja raske osa süüdi
„ vene ida sõjaväe lagunemises langeb
„ just nende meeste peale ja oleneb nende
„ alatumast ülespidamisest." Seesama vaatleja ütleb teises kohas: „ Mina nägin,
„ missugust mõju ühe vene juba kuotuste läbi hingeliselt nõrgestatud, sisemaalt toodud korpuse ohvitseride ja sõdurite

„ peale jaapani laskurite liini kat-
„ kestamata edasi liikumine avaldas,
„ mina kuulsin nendelt ütelusi: „ Jaapan-
„ lased tuleva kui pilve (lihtsõdur ütleb:
„ ugym скрось, вдушно невидимо!) ja
„ nende vastu pole midagi ära teha."

Seesama sõjamees kirjeldab ka rõõm-
said pilte. Nimelt 10. märtsist 1905. aas-
tast ütleb ta: „ Sellesaatus-raskel päe-
„ val nägin mina ohvitseride seas mehi,
„ kes, oma elu kahjatades, juhi autoriteti
„ püüdsid alal hoida ja suudsid seda
„ ka teha, ilmsile tuues seda tõe olu, kui
„ kergesti vene sõdur energiliselt ülesastu-
„ misel end sõnakuulmisele painutab."

Ka kõrgemad juhid Venejaapani sõjas polnud seisukorra kõrgusel.

Mitte ainult madalamail juhtivail
kohtel seisvad ohvitserid, vaid ka staabi
ohvitserid ja kindralid polnud oma ko-
hustele vastavad. 16. mail 1904. aast. ida
frondi juo juhataja kindral-leitnant
kruhv Keller kannab ülemjuhatajale
ette: „ Mina ei või ettekandmata jätta
„ neid rohke arvulisi juhtumisi, kus tea-
„ duannetes vaenlase üle minule alluvate
„ juhtide nürvilik olek ilmsiks tuleb.
„ Paljudes neis on vanemate juhtide
„ korralduste arvustamine ja laitmise

„ vaim ju pessimismus on neil omane.
„ Kõik see teeb juhatusele ütlemata palju
„ raskusi ja takistusi ning mina olen sun-
„ nitud igal pool isiklikult olema, et kind-
„ lat tahtmist ju võidu-usku massedesse
„ istutada. Sel ebavoorusel on nii sügavad
„ juured, et minu pean kõige karmi-
„ maid abinõusid turvitama."
Kuropatkin kuebab selle üle, et rahu-
aegne üksikute meeste hindamine ei
vastanud nende lahingus ülevalpi-
damisele. Tu kirjutab: „ Paljud vane-
„ mad juhid, kelle kogu teenistusest
„ punase joonene läbi käib: „ Kälja paistev"
„ väüriline mitte harukorraliseks kõrgen-
„ duseks j. n. e. ei suutnud sõja tõsise nõo
„ ees füüsiliselt ega hingeliselt seda hinda-
„ mist tõendada." Oli mehi, kelle rahulik-
kus ja vaiksus teenistuses sarnaseid hiil-
gavaid hindamisi ei andnud, aga kes
vaenlase ees anderikkust, kindlat taht-
mist ja sõduri vaimu päevaselgele tõi.
Niisuguste meeste eeskujuks on Port-Arturi
unustamata kangelane kindral Kond-
ratenko.

Oleks ju ebaloomulik mõtelda, et nii-
sugused üllatused juhtide annete

hindamises ainult vene väes ette tulid. See haigus on kogu maailma sõjavägedele omane. Täga õigelt kirjutab sellekohta Gustoza kangelane, Austria ~~ar~~ hertsog Albrecht: „Rahuajul omandavad väiksed „vaimud omale mitte vastava kuulsuse. „Nemad teevad oma alluvatele teenistuse „piinlikuks ju kõige enam rõhuvalt mõju„vad iseseisvate anderikaste karakterite „loomise ja arendamise peale, takistades „nende edasiliikumist. – Kui sõda lahti „puhkeb, siis näitavad need väiksed vai„mud otsekohe, et nad ei ole küpsed suurte, „tõsiste sõja nõudmistele – ja varisevad „haledasti kokku. See on vana lugu!"

Taapanlaste selja taga ettevõetud jaanuaris 1905. a. kindral Mischtschenko õnnetut ratsakäiku puudutades, kirjutab polkovnik Novitzki: „See mees „ei kerkinud oma iseloomu mõttes kesk„mise tasapinnani, tema ei toonud vas„tavaid tõendusi mehisusest, mis juhtival „kohal seisvatel isikutel väärilisem on, „kui isiklik julgus vaenlase ees. Tema „ei pääsenud neie kõrgemate juhtide „üldisest saatusest – nii kui teisedki, sai „tema kasvatuse oludes, mis ei võimastanud

„ isiklikku algatuse arenemist, kindlat ise-
„ loomuega vaba ja rippumata vaadete
„ loomist." Kuropatkin toetab polkovnik
Novitzki vaateid, kirjutades: „Paljud
kindralid, mis rahuajal suure eduga
kolmest sõjaväe liikidest koosseisvaid
osasi juhatasid, ei näidanud küpsed ole-
vat, sõjas juhtima suuremaid kõigest
liikmedest koosseisvaid osasi, tuli ilmsile,
et rahuajal oldi vähe diviiside ja
korpuste juhtimises harjutatud.

Juhtidel puudub mehisus enda vastutusel otsuseid teha.

Paljud kindralid näitasid, et nad
ei ole nügiaegse sõja juhatuse tingimis-
tele küpsed. Suuremal osal neist oli ka-
rakteriliseks jooneks kartus vastutuse
eest, mis takistas seda ehkteist tähtsat
otsust enda peale võtta. Nende seast
peab Kuropatkin'at ennast esimese
kohale seadma. Ka tema oli samuti
vähe nügiaegse juhatuse tingimistele
küps, kui ka temale alluvad korpuse
ja diviisi juhid. Tema alaline alluvate
juhtide korraldustesse segamine oli põh-
juseks, mis juba algusest pääle nende
juhtide aktivsust kintsendas. Saksa kind-
ralstaubis olevas kirjalikus töös: „Ku-
ropatkin" on õiglaselt öeldud:

„Kügede lähedus oli temule hudaohtlik. Üksikusjad surusid teda oma alla."

Stakelbergi käskudes ei kõla meile muud, kui, et kõik sünnib Kuropatkin'i nimel, Kuropatkin'i käsul. Algusessegas temu end korpuse juhtide korraldustesse, s-iis diviisi, põcrast rügemendi ja viimaks bataljoni ja koguni roodu ülemate korraldustesse. Sellel tagajärjel oli tal ikka raskem ja raskem oma üldisest olukorrust aru saada ja vaenlase tegevust ja kavalust hinnata. Oberst-leitnant v. Tettau lisab s-iia juurde: „Et Kuropatkin kindla kuva „järele ei mõtelnud ega tõõtanud, on „näha neist üksiaute alalõpmata lõh„kumistest ja suurest üksuste kirjust koos„seisust, millega tema toime sai." See oleneb väiksustesse süvenemisest. Kuropatkin kirjutab: „17-as armee korpuses oli 6 „kindrali; võitluses 12-al oktobril oli aga „juhtival kohtadel ainult üks kindral ja „5 polkovnikut. Diviisi juhide tegevus oli „vähe välja paistev. Mis tegid brigadi „juhid — ei ole minul teada!" Nii moodi kirjutades, unustab Kuropatkin aga ära, et see asjaolu olenes korraldustest, mille

tagajärjel rüksused lõhutud suid ja rühes sellega ka juhtiva kindralite tegevus oli neitralseeritud. Süüdi selles oli aina tema rüksi.

Et tema surnusesse õnnetu olukorda sattus ja väerüksuste lõhkumistest loobuda ei suutnud, põhjenes ametile mitte vastavate kindralite ja staabi ohvitseride kõrvaldamise tarbes ja ka selles, et tema ettepanekud anderikkamate ohvitseride tõstmiseks sõjaministeeriumi poolt sagedasti läbi ei pääsenud. Tema loeb suureks veaks Peterburgi asutuste segamist opereeriva sõjavõe isiklistesse asjadesse. See oli muidugi kahjulik aga ka ebaloomulik on, iga sõjaüksiku luhtamineku pärast juhte vahetada. See juhtide vahetamise haigus ei olnud vene sõjaväes uus. Pärast esimest luhtamineku Plevna all kohe tõusis 9-korpuse juhi kindral Krüdeneri ja 5-da diviisi juhi kindral Schilder-Schulderni kõrvaldamise küsimus. Folleaegne kindral v. Hasenkampf kirjutab kindralstaabi päevaraamatus: „Kui meie iga luhtamineku järele kõrgemaid juhte hakkame vahetama, siis loome õhkkonna,

milles keski midagi ilma kūsuta ei julge teha. Nii kui nii, suuremas hulgas puudub iseseisvus, mehisus suuremat vastutust oma peale võtta ja üleüldse ettevõtte lust." Nii siis nüeme meie, et 1904. a. sundis seesama, mis 1877. a. Moldivama otsuse kui kindralitele ja staabi ohvitseridele annab ülemjuhataja kindralstaabi ohvitseridele. Tema kiidab neid kohuse tunde, õigluse ja väsimata töö eest. Aga ühtlasi staabis viibivate väljamaa ohvitseridega lisab ta veel juurde: „Kõik kõrgemad „juhid ühel meelel toonitavad, et väga „hüü teoreetilise haridusega ja hästi välja „arenenud vaimu poolest kindralstaabi „ohvitserid on võõrad võe osadele. Neil „puudub praktiline teadus otsustamiseks, „mis selle või teise osa käest võib nõuda „ja peab nõudma; kui võrd see või „teine käsk teatavates oludes läbi„viidav, kuidas selle ehk teise käsu „täitmises öörumistest ärahoida j.n.e. „Kindralstaabi ohvitseride pikemaks „ajaks rivi teenistusesse määramine „leiti soovitav olevat."

Lopusõna: Kene iseloomule on nügiaegne jalgvãe lahing vähe omane.—

Kuropatkini aruandest selgub, et sõja edu saavutus üldiste sõja teenistuse kohustuse alusel moodustatud vãega nügiaegses sõjas esimeses joones rahva meeleolust ära ripub. Nügiaegses rahva vahelises voitluses peavad saama materjalsed ja tehnilised abinõud hinnatud, aga kõigeesmalt rahva hinge olu arvesse võetud. Kus rahva ja tema vãe vaimline jõud ülekaalul on, kus isamaa armastus ja tema kasuks toodud kahjade rõõm suurem, sealon enam lootust ja kindlust võidu peale. Et see asjaolu Kene-jaapani sõjas jaapanlaste poolt oli, tõendab vene sõjavãe juht mitmes kohas oma aruandes, nüidates, miks see sõda kauges idas mitte vene rahvusline sõda ei olnud. Kenemaal vaadati selle sõja, kui mingisuguse aina valitsuse asjalise, sihiliku kolonialse ettevõtte peale. Sõjavães ja rahva seas ei võetud luhtaminekuid nii südamesse ja ei tuntud nüsugust põlevut hãbi, kui seda prantslased Sedani ja preislased-Teena peale mõteldes tundsivad.

Et üldiste sõju teenistuse kohustuse

alusel moodustatud väega edu saavutada, on tarvis üksmeelsus rahva ja sõjaväe vahel. Kindral Kuropatkini põhimõtet õigeks tunnistades ja nügiajal kõige rahvaste kohta seda maksvaks lugeda, põhjendab ka kindral Loringhofen oma väidet kui ta ütleb, et tema arvandest ja sõjakäigu vältusest võib otsustada, et vene rahvas üldise sõja kohustusele sõjaks Jaapaniga 1904–1905. a. veel küps ei olnud, osalt madala vene rahva kihtide kultuurilise pinna poolest, osalt rahva ajaloolistest oludest ja selle ilmavaadetest.

Ülemal toodud ajaloolised asjaolud näitavad, et osade sõjaline väärtus vene sõjaväes 19 aastasaja teisel poolel langema hakkas. Olgugi, et kaugesidas vene sõdur veel oma isade viisi järele öösistes võitlustes Puttilovi ja Novgorodi küngastel ja Sachelachingu lõpul kordvanasti kuulsa vene täägi lööge päevaselgele tõi, siiski ei olnud ta enam isade oma vääriline.

Üks kõrvalt vaatleja väljamaalane toetab Kuropatkini seletust, kui ta

ütleb: „Vaatamata venemehe hääde
„ passivliste omaduste peale, ei ole tema
„ nügiaegse moodsa jalgväe lahinguks
„ kohane materjal, sest tema iseloomus
„ on vähe pinda pealetungiva vaimu
„ arendamiseks ja ta ei ole iseseisev. Kas
„ need, nügiaegse lahingu pidamiseks tar-
„ vilikud, omadused tema iseloomus
„ väljaarenevad, näitab meile aeg (vii-
mane suur ilmasõda äga näitas, et need
omadused vene iseloomus ei ole väljaare-
nenud. Kiimases sõjas vene jalgvägi
pealetungimise lahingas võidelda ei
mõistnud).

Vene-jaapani sõda näitas selgelt, et
vaatamata ilusate sõnade peale, mis
venelane omas ilusas kõlulises ja kuju-
rikkas keeles teha armutseb, ei suuda
tegudega ometi näidata, et pealetungi-
mise vaim vene sõjaväele omane on.
Täie õigusega ütleb vene iseloomust
Leroy-Beaulieu: „Karakteristliseks
„ suurevenelase iseloomu jooneks on passiv-
„ line julgus, negatiivline tahtejõud ja inert-
„ line olek, mis kliimast ja võitlusest kare
„ loodusega ära olenes." Elu ja ajaloo
sündmused arendasivud tema vaimus

stoitsismuse, mille ennastsalgav vahvus temale vaevalt selge ja mõistev on. Selge on, et see stoitsismus tema vaimu nõrkusest areneb, aga mitte temu uhkusest. Tema vaim on liig lihtne ja naiv, et uhke olla. Keegi ei mõistnud kannatada ja surru nõnda, kui seda vene mees tegi. Tema tasases kannatuses, hädas ja surmas on midagi haavatud. looma allaheitvusega sarnadust, seesmise usulise tundega selgitatud. See seesmine usuline tunne lihtsa vene mehe südames on suuremalt jaolt tal enesel Jumala võimule allaandumine, mis ka unistusest vaba ei ole. Ei tohi iialgi unustada, et need venerahva kihid, kes haritlaste hulku ei kuulu, mõtlevad ja tunnevad orientalselt ja on kergesti anduvad kõigele äärmustele ja imelikkuse mõjudele. Kare kliima, tatarlaste ikke, Ivan Hirmsa vägivald ja austasudasid kester orjus jätsid rahva hingesse kustumatad ja sügavad jäljed. Nad selgitavad küllalistel andmetel vene rahva orientalset mõtteviisi ja mustilist kalduvust.

Niisiis täie õigusega õeldakse

Kuropatkin'i aruande kohta, teda arvustades: „See aruanne, vaatamata tema subjektiivsuse peale, on huvitav selles mõttes, et tu meile võimalust annab sügavalt veneruhva hinge tunda." Õiglaselt öeldakse Kuropatkin'ist, et ka tema vaimu peal oli melanholne vari. Ja kui seenii oli, siis on kaselge, et selle mehe vaim ei olnud võidurikka väejuhi vaim, sest võidurikas väejuht ei olegi ilma rõõmsa optimismuseta mõeldav!

Venejuht ja vene sõdur ilmasõjas.

Kutsume järel vaadata eeltoodud venesõjaväe psühika kirjeldust viimase ilmasõja andmete põhjul. Andmeid on meil vähe, veelpole ajuloolisi uurimisi, kuid vene sõjaväe psühika pilti võib siiski omale ettekujutada. Võtame kindral Rennenkampfi ja Samsonov'i armeede operationid 8. saksa armee vastu augusti kuu lõpul ja septembri algul 1914. a. ida Preisi maal. 800.000 venelast 1700 kahuriga tungisid saksluste pääle, kellel 210.000 meest ja 600 kahurit oli ja said valusalt lüüa. Millis seisab selle valusa lüüasaamise põhjus, mis Samsonov'i armee täielukku hävitamisega ja Rennenkapfi raske

taganemisega lõppis? Kõib olla, ei olnud küllalt hea vene sõdur? 8. saksa armee seisis suuremalt juolt „Landvehri" ja „Landsturmi" osadest koos, kes vanematest aastakäikudest moodustatud ja pealegi, Gumbinemi all peale rõhuva arvuliselt ülekaaluva vaenlasega võideldes, raskesti kurnatud olid, kuna pealetungiva vene väes esimese järgu polgud oma noorte aastakäikudega olid. Võib olla olid vene osude strateegiline paigutamine ja lahingu plaan halvad? Ei! Ta oli hea-seda tunnistab feldmr. Hindenburg. Kõib olla sõjariistade tehnika oli halvem? Ei! Sõjariistade tehnika, sõja algusel oli kõigil ühetuoline, seda tunnistab kindr.-leitnant Schwarte oma raamatus: „Tehnika ilmasõjas". Milles seisab siis põhjus? Põhjus seisab täielises manevreerimise oskamatuses ja tema puudulikus juhatuses ja äärmises passivsuses. Rennenkapfi osude ülespidamine on lihtsalt kuritegu. Selle peale vaatamata, et temal suurepäraline ratsavägi oli, ei teinud ta ühtegi katset olukorra valgustamiseks; tema unustas täieste „armee ratsaväe" ülesandeid! Ka Samsonov tõõtas pimedalt.

Puudake vene korpuste manöövrit! Kas on see paenduv manövreerimise viis? Lahingu pluan oli heu, agu vägede marsch-muneor halvaste läbi viidud. Nii siin, kui ka endistes sõdudes ilmutab end täiesti puudulik ettevalmistus nügiaegse sõja-pidamiseks. Nendes lahingu tes ida-Preisi maal augusti kuu lõpul ja septembri algul kui ka sõjas 1904-1905 a. näitasivad armee korpuse juhid oma kõikuvust, alga-tuse ja raudse taktmise puudustüles. Kust võissee suurte sõjaväe massede ju-hatamise oskus ja moodsast võitluse vii-sist arusaamine tulla, kui vene kindral-staabi akademia professori polk. Nesna-mov'i sõnade järele ei olnud veel 1911. a. vene juhtide seas ühist „doktrina't" või methodi ja võtte kooskõla olemas. See oli vene sõjaväes vuna lugu — tuletame ainult meelde kindrul Kuropatkin'i aruannet! Polkovnik Nesnamov oma raamatu „Nügiaju sõda" — sissejuhatuses kirjutab 1911. a.: . . . . . meie luhtaminekud ei põhjene mitte juhatuse peal, vaid neil on alatine põhjus aluseks. See põhjus-kor-dame — on nügiaegse sõja viiside mitte õige tundmine. Täielise algupäralsuse peale

mitte pretendeerides, võtsin endu peale julguse küesolevas kirjatöös lugejule välju armee operatsionisi suure „Europa" sõju tingimises esitada ja nügiaegseid methodeid ju sõja küsimuste otsustamiste viise näidata. Minu eesmärk-meie aja sõja ja nügiaegsest lahingust ühesuguse arusaamise ja ühesarnuste methodite, kui ka lahingu ülesannete otsustamiste (ühise doktrina) ülesseadmiseks jõudu mööda kaasa aidata. Kui see mulle jaoltki on korda läinud, võin oma vaeva tasutuks lugeda.".....

Peale väejuhtide raudsetahtmise, kindla vaimu ja julge plaanide täitmise tuli paevaselgele ka, et sõdurid ja ohvitserid paremini nügiaegse sõjapidamisele ettevalmistatud on. Saksla-sed oskasid paremini ärakasutada nügiaegse tule jõudu, ühe sõnuga-vana asi- venelused, nii kui ikka ja alati, ei oskanud tulelahingut pidada.— 135000 vangi langenutena kaotasid venelased augusti lõppu ja septembri algusel lahingutes. Kuatame missuguse pildi annavad meile lahingud Karsehau all oktobri kuu algusel.

Sani jõe suust kuni Varschaun'i seisid 18 saksa diviisi 60 vene diviisi vastu! Varschaust tungisid 5-e saksa diviisi peale 14 vene diviisi; 60 saksa bataljoni vastu 224 vene bataljoni! Võsinud saksa diviiside peale, kes hiljuti Rennenkampfi ja Samsonov'i malevad purustasid, tungivad värsked Siberi diviisid, veni sõjuvõe uhkus! Tõie koosseisuga siberi diviisid saksa pataljonile vastu, kes 14 päeva jooksul 300 km. ära käinud ja poole, isegi kolmveerandit oma koosseisust kaotanud olid. 19. oktobril taganevad sakslased Kidarka ja Karthe jõgede joonele. Venelased ajavad neid esialgu taga, agu siis jäävad maha. Mispärast? Tehnika ütles ära! Venelased ei suutnud sakslaste poolt äralõhutuid teesi korda seada ja oma kommunikatsioni korraldada. 11. novembril hakkab Makensen Lodsi sihis pealetungima. Mis on sellega kätte saadud? Selle pealetungimisega võtavad sakslased algutuse jälle oma kätte venelastelt, kes 14. XI. Schlesijasse tahtsivad sisse tungida. Suurvürst Nikolai Nikolaevitschi suurepäraline plaan läks nurja, selle

peale vaatamata, et temal suur jõu-
line ülekaal oli. Jüllegi väejuhtide
kõikuvus, nügiaegse lahingu pidamise
oskamatus oli süüdi! Suvorovi õpetus
oli ka siin muksev: „Sõdituksе mitte ar-
vudega, vaid oskusega." Lodsi lahingus
tuli päevuselgele täiel mõõdul venelaste
manõvreerimise oskamatus, algatuse ja
kokkukõlas töötamise puudus. Venelastel
Lodsi lahingutest peaaegu oli väekordne
ülekaal. Lodsi juhtumised näitasid, et
venejuhtidel puudus ühine „sõjakool,"
ühemeelsus võtetes ja ülesannete teostami-
ses! 7-13. veebruurini 1915. a. tegid sakslased
„Augustovi metsades" venelastele „veresauna".
100.000 vangi ja mõni sada kahurit and-
sivad venelased selles lahingus sakslastele.
Vene 10 armee oli täiesti hävitatud. Ja
nümoodi läheb asi kuni sõjalõpuni!
Kus sakslased-seal on võit! Milles seisab
saladus? Raudne tahtmine, kindel
vaim ja kõvad närvid, väejuhtide
mõistus manõvreerida ja oskus nügi-
aegist sõda pidada, saksasõduri pea-
letungiv vaim, vene sõduri passivsus
tema ükskõiksus, nõrk ettevalmistus,
väejuhtide nõrk tahtejõud ja iseloom,

nende nõrgad nõrvid. Sakslaste tehnika polnud idu väerinnal tugevam, kui venelaste oma. Venelustel suur ülekaal jõududes; sakslastel keskmised ja halvemad väeosad nende sõja jõust. Paremad väeosad olid lääne väerinnal. Peale vene-väe juhatuse vigade, tema saamatuse ja passivsuse, tuleb kahutavalt selgelt ilmsile Venemaa nõrk ettevalmistus sõjavastu. Tülle vana lugu! Ikka, kui alati! Hakatusest peale tuli puudus laskemoonast, - püssidest ja muust. 1916 aastu keskpaigas oli kõikeseda küllalt, kuid peale tungiv vaim, isamaaline vaimustus olid juba kustunud, puudus nügiaegne sõja teadus sõdurite ja noorema ohvitseride seas. Selles sõjas tuli ilmsile, et vene mehe vaimustus ei ole püsiv - sõja püha tuli kustus ruttu ära. Patriotismuse tunne oli õige nõrgalt rahva kihtides välja arenenud. Seljatagused pildid 1904-1905 aasta sõjast kordusid. Kui nüüd küll valitsuse politika arvustamist polnud, siis oli selle asemel juhtide korralduste arvustamine. See arvustamine on vana asi ja väga kohane vene iseloomule. Vene sotsiolog Stronin oma raamatus;

„Politika kui teadus" ütleb: „Ei ole maa peal rahvast, kellel enese hukkamõistmine nii omane, arvustamine enese üle nii halastamuta, kui meil." Ksk juhtide oskamise sisse sui kõige agaramal viisil ohvitseride arvustamisega vapustud. Sõjaline vaim vene ohvitseride masses selles sõjas oli nõrk, sest ainult sõjalise vaimu puudusega võib ohvitseride masselist vangi langemist seletada. Kus, soja vältusel koolist tulnud ohvitserkond oli nõrgalt väljaõpetatud. Tagavara väe ohvitserid omas masses ei olnud ka paremad. Nende seas tuli rohkesti rõõmustavaid nähtusi, kuid masse oli nõrk väljaõpetamise ja vaimu suhtes. Aastatega vanemad ohvitserid, oma nurisemisega sõja ruskuste üle mõjusid sõduri meeleolu peale halvavalt. Et kogu vene ohvitserkonnas sõjaline vaim oli nõrk, tunnistavad peale sõja käigu ka revolutsioni vältus ja „kodusõja" käik. Juba 1911. a. kindral Mischnevitsch nägi ette, et vene intelligentsil sõjakas vaim tulevates sõdades saab nõrk olema. Oma strateegia I jao sissejuha-

-tuses ütleb ta: „Agarahva vaim, ei peegelda mitte alati end intelligentsi meeleolus ja võib vististe tõendada, et meie rahvamassed on sõjakamad, kui suurem osa meie intelligentsist, millesse ju vale õpetused hakkavad tungima, mis sõda esitavad, kui mööda pääsemata ilmutus inimeste seltskondade elus." Riigis, võitleva sõjuväe seljatagu kõiksugu keisri kojus ettetulnud tumeda toyude tagajärjel ja keisri enese riigitarkuse puudusel puhkes, kui laava, revolutsion lahti. Revolutsioniga läks vene sõjavägi kindla sammudega hukatusele vastu. Kui võrd vene armee septembri lõpuks lagunes, on allpool toodud sõja-teadaannete väljavõtetest näha, mis minu alla usaldud saarestiku kindlustatud positsioni staapi sel ajal saadeti, kui sakslased saarestikkude võtmist teostasid. Põgenemise pilti eelliinilt kujutab väga iseloomulikult 107. kahurväe divisioni 1. patarei juht omas teadaandes: . . . . . „Panem ohvitser kundis ette, et Kuressaare linn, elanikude teate järele, olla seitsme vaenlase ratsaväelase poolt võetud ja et 30 luurajat

Vene sõdur revolutsioni ajal.

472. polgust et taha neid sealt välja lüüa, sest et neil ollu nimetud polgu ülema poolt käsk antud linnas korte risi välja valida. Batarei sõjameestel olid sõjariistad: 19 revolvrit ja 72 poolmõõka; karabiinisid luurajatel ei olnud. Sellepärast läksin mina polgu ülema juurde, et viimaselt kaasabi paluda. Polgu juurde lühenedes ei näinud ma roode ega rühme, kõik läksivad trobikonnana, karjalises segus, mille juures riivid täiesti puudusid; ohvitseride järel käisid mõned üksikud vahvamad sõdurid, teised kõik aga läksivad jaolt püssid ära visates, jaolt püssidega, kuid batarei juurde väljajõudes, jäivad nad viimase tahaseisma, võtsid jalgu lahti ja sõivad konserva, kuna haiged ühes haavatutega edasi läksivad. Ainult voori juures nägin kuulipildujaid. Polgu ülem kutsus ohvitserid välja ja käskis neid omu roodusid korraldada, ohvitserid ja polgu ülem ise püüdsivad korda julule seada, manitsedes neid, et tarvis on ainult 7 ratsaväelast välja lüüa, aga keegi ei ustunud välja.

Batarei jūhid manitsesid jalavāe mehi, hābistasid ja sōimasid, vandusid ja nōudsid, et nad omad pūssid ratsavāe meestele annaks, aga jalamehed oma pūsse ara ei andnud ja ūtlesid batareile: „Kui batarei niisugune vahva on, siis mingu ta ette." Kui ohvitserid kōik kōne osavuse olid āra tarvitanud, siis kāskisid ja nōudsid nad tāitmist, kuid jalamehed karjusid āritult vastu: „See pole endine surveaeg (?) ja kisendada meie peale ei tohi (?)." Siis kutsusin ma batarei ratsavāe luurajad, nendega ūhinesid mōned ratsa ja jala maakuulajad ja see salk, ahelikku paiskades, polgu ūlemaga eesotsas liikus edasi, vaenlase pesitsenud ratsavāelastega laskmisuseastudes, mille juures, kaksneist vangi langesid kuna teised viis āra pōgenesid, batarei tiiva ligi kargasid ja hakkasid teda laskma. Et batareid tule alt vālja viid, komandasin ma traavi, aga ise jāin batareid lābilaskma ja nāgin, kui kōik maha jāānud jalavāelased pūsside otsas valged lipud ūles tōstsivad, terve tee ūhe silmapilguga lōi valgedest

lippudest õitsema, aga et batarei oma teed edasi jätkas ja sellega ühtlasi vaenlase ratsaväelaste tuld enese peale meelitas, siis lasksivad jalaväelased, et batareid kinni pidada, viimasele takka järele, selle juures saivad maha jäänud batarei mehed ja nendeseas ka feldvebel Kononoff omade poolt tuld. Siin võis näha, kuidas ühed teiste palvete peale haavamiseks nende kätesse lasksivad.

Saksalased piirasivad Põide juures 4. oktobril laialijooksnud 107. diviisi jääänused ühes tema staabiga ümber. Sõdurite ülevalpidamise kohta sellel tõsisel momendil kirjutab 107. kahurväe divisioni 1-se baterei noorem ohvitser, kes järgmist teatab: . . . . . „Kell 20 jätsime meie laskmise järele ja lahing lõppes. Kell 23 teatas lõõkrootude ülem staabi ülemale, et soldatid õõ ajal kaevikus ei soovi olla ja et nadkõik on laiali läinud. Staabi ülem käskis ohvitseridel kuulipildujatega vahti piduma jääda, mis sai ka täidetud. Kuidas Svorbe poolsaare peal madrused ennast üleval pidasid 30. septem-

ja 1-se okt. lahingutes on kalda 12. tolli-
lise batarei ülema teadaandest näha:
. . . . . „1. oktobril s.a. kell 5 p.l. oli
Siroli tuletornist märgutud udu piirist
nähtavale kerkivat vaenlase laevas-
tikku, mille peajõud koosnes 3-st „Kai-
ser'i" tüüpilisest laevast. Peale lahingu
trevoogi lõõmist, mis kohe peale vaenlase
jõudude ilmumist järgnes, asus mees-
kond patarei peal oma kohtadele, na-
gu see lahingu korras ettenähtud, ja mi-
na võtsin 3-a torni käsklustuse oma pea-
le, kuna batarei kohta käsklust leitnant
Barteneff'i käest polnud võimalik üle-
võtta vaenlase tegevuse arenemise tõttu.
Peale teist patarei kogupauku, lõi vaen-
lane vastava tule lahti. Kuni vaenla-
se tule alguseni täitis meeskond oma
kohuseid hästi. Kui esimesed vaenlase
kogupaugud 2-se keldrite liinile lange-
sid, sai meeskond rahutuks, ja hakkas
tööst kõrvale kalduma, vaenlase mörs-
kude langemist vaudeldes ja rahul-
olematust avaldades: „Mikspärast vaen-
lase laevad on nii lähedale lastud,
kust nad patareiga lahingut võivad
pidada." Seda mööda, kuidas vaenlase

mõrskude langemine batarei poole lähenes, kasvas meeskonna rahutus, kuna karvapõõlsus ja töövõimsus langes; kui vaenlase mõrsku 1-se torni ligi langes, kuuldus minu torni peal panilised hädahüüded: „2-ne torn on puruks lööduud" ja meeskond, mind traali peale viidavast ülekäigutast eemale tõugates, jooksis kohtade pealt ära ja tormas 3-st keldrist ja 4-st tornist mööda põllu peale eeloleva metsa suunas. Torni otsa üksi jäädes ja nähes, et 1-ne ja 2-ne torn niisamuti meeskonnast mahajäetud, tulin seisukohalt alla ja jooksin edasiliikuva meeskonnale järele, et teda kinnipidada ja oma kohale tagasi tuua. Selle ülesande täitmiseks oli mulle abiks kätteande vanem Orehoff, kes kõige lahingu aja kui ka pärast seda vahvust ja kindlat meelt avaldas. Aga minu käsklused ja palved, samuti ka Orehoffi ähvardused ja kirumised ei avaldanud meeskonna peale mingisugust mõju ja ainult peale püssitule lahtilöömise 4-st tornist, mille meeskond oma kohta ei jätnud, ja ähvarduste, et kõik jooksikud saavad maha lastud,

hakkas meeskond tagasi tulema, ise seal juures maaligi küürutades, näh-tavasti ainult püssi paukude kartuse alla end sundides. Ajutiselt seisma jää-nud laskmine algas uuesti, kuid mees-konna töö polnud sugugi rahuloldav: kütteandmine jäi hiljaks, sihtimise kar-vapäälsus kadus, osa meeskonnast oli jooksul metsa jõudnud ja ei tulnud sealt enam tagasi. Peale mõne vaen-lase kogupaugu, mis peagi üksteise järe-le järgnesid ja batarei läheduses maha langesid, tõusis meeskonnas uuesti pa-nika ja ta tormas endises suunas laiali; üks osa peitis end betoni kind-lustuse taha. Torni minuga kaasa jäi-vad ainult 3 inimest. Et meeskonna tagasitoomiseks lootust polnud, kes ju metsa olid jooksnud, käskisin ja manetse-sin betoni taha peitnuid kohtadele ilmuda, aga nad jäivad senna varjule, nähtavasti 4-da torni püssituld mitte enam kartes, sest kahuri asendus kaitses neid. Minu juurde torni peale ilmusivad ainult kaks inimest ja nende meestega katsusin ma tuld anda kõige lähe-male vaenlase laevale, kuid laendiu

ülemise kommutatori vigastusel ei kuk-
kunud alla, see ei õnnestanud. Sell ajal,
kui laendiku lingikesed elektri tege-
vusest käsitse peal üle said viidud,
järgnesid signalid „tihedasti" (gpoδ),
„vastulöök" (omdöü). Kõige selle lask-
mise aja, laendiku ülemine kommu-
tator väljaarvatud, mille vigastus mit-
te suur polnud ja kergesti sai äraparan-
datud, töötas torni mehanismus hästi,
keegi ei olnud meeskonnust haavatud ja
ma ei näinud langevaid mõrsku killukesi.
Peale laskmise andis leitnant Barten-
jeff käsu kahurid kinni panna, laendi-
kud tühjendada ja ülelüigsed mõrskud
ja pooblaengud koristada, mis ka mees-
konna poolt täidetud sai. Peale töö lõp-
pu meeskonna ruumist mööda minnes,
nägin, et meeskond end koosoleku pidami-
sele valmistab. Nähes, et meeskonna mee-
leolu midagi head lahingu ruesti alga-
mise mõttes ei tõota, palusin ma telefoni
läbi leitnant Bartenjeff'i koosolekule
ilmuda, et ta asja kursis oleks. Leitnant
Bartenjeff vastas mulle, et ta batarei ko-
mite esimehega ja teiste batarei saadi-
kutega ühes tuleb. Kuuldes meeskonna

seas seletusi, et batarei seisukord olla loo-
tuseta, et ta oma tuleandmisega vaen-
lase laevastiku tule välja kutsus, mis
meid ära hävitab, et keegi ei taha teda
toetada ja sellepärast pole tarvis ka
sõdida, aga tarvis ära minna ja saare-
ma evakueerimist nõuda, et ohvitserid
petavad meeskonda, tõendades selle
kindluse mõõdapääsemata kaitsemise
tarvidust, ma pöörasin meeskonna poo-
le sõnadega, et ohvitserid ei mõtlegi mees-
konda petta, et nad jagavad temaga
ühes koos puudusi ja hädasi, et ma ei
loe võimalikuks tema eest varjata
rasket vene sõjaväe seisukorda saare-
peal, aga et kohus ja vanne meie kõi-
kide poolt oma positsioni viimase või-
maluseni, viimase mõrsku väljalask-
miseni kaitsta, nõuavad seda. Selle
peale sain ma järgmised vastused ja
nägin sarnast meeleavaldust oma
sõnade kohta, et arvasin tarvilikuks
leitnant Bartenjeff'ile teatada, et
võimata on meeskonna poolt veel oma
kohusetäitmist loota, sest tema suu-
rem masseline osa on panilises meele-
olus, igasuguse häbi ja südametunnis-

-tuse kaotanud ja ei kuulu enam mingisugust manitsust, vaid mõtleb aina oma naha peastmise peale, kuidas vaenlase tuleandmise ajal laiali jooksta, kordub sama hãbistav nãhtus, mis alles toona sai lãbielatud; et batarei kui niisugune, millel enam meeskonda pole, on oma olemises kadunud ja tarvis tema hãvitamise abinõude peale mõtelda. Leitnant Bartenjeff, põhjendades mõne ũksiku vahva ja eeskujuliku mehe ũlespidamise peale, avaldas lootust, et meeskonna vaim terveneb. Õõsel terve meeskond, peale 3-4 kũmne inimese, jãttis oma ruumid maha ja, positsioni kaitsmist lõpetada otsustades, lãks Mento poole. Kommikuks aga, ei teamil põhjusel, tuli suurem osa ãraminejatest tagasi. Peale selle hakkas meeskond end koosolekule koguma, kusma lõpulikult otsusele tulin, et batareidel enam meeskonda pole olemas, et on ainult kartusest hulluks lãinud argpũkside masse, millel mingisugust korda pole ja kuulda ei taha nende manitsust, kes neid kord võitlusele

püüdis viia. Meeskond teatas, et ta kardab batareid õhku lasta, sest et evakueerimiseks lootust ei ole ja sakslased maksavad batarei lõhkumise eest kurjasti kätte ja ähvardas kurjasti kõiki neid, kes kindlustusi püüaksid lõhkuda. Batarei lõhkumist lubas meeskond ainult siis, kui tale vaba võimalus taganemiseks oleks. Kõlblised isikud meeskonna seast, kes koosoleku algul veelmeeleolu muutuse üle lootust avaldasid, ütlesid mulle, et see lootus neil kadunud, et batarei tõesti häbistava tegevusetusse saab jäetud. Leitnant Bartenjeff oli sel ajal tuletornis ja ma teatasin tale 4 korda telefoni teel, et tarvis kahurite ja keldrite hävitamise abinõud valmistada, sest meie batarei ei saa vaenlase tule peale enam vastama, kuna pärast poole aega kõike seda ära teha ei ole ja palusin teda Svorbe kaitse liini ülemat meie batarei juurde kutsuda. Peale selle koosoleku tulivad müinilaevadelt „Ukraina" ja „Koiskovoi" saadikud, kes manitsesid meeskonda

ometi vastupidada ja lubasivad olemas olevast laevastikust toetust juurde saata. Selle peale vaatamata, algas meeskond äraminekut. Mento peale ja kella 2 ajaks päeval jäi senna paigale veel paarkümmend meest, kellest palju soovi avaldasid ohvitseridele patarei lõhkumise juures abiks olla. Leitnant Bartenjeff andis käsu kõik õhku laskmiseks valmis seada ja algas ise ohvitseride ja mõne madruse kaasabil ettevalmistuse tööd. Mentost tuli kella 4 ajaks p. l. veolaev ja madrused tema peal andsivad Svorbe kaitse liini ülema käsu edasi, kõik õhku laskeks valmis seada. Selleks ajaks olid kahurite kanaalid ja asendused ju lõhkevate ollustega täidetud ja elektri voolu jaoks ühendus pantud. Sell ajal, kui õhku laskmiseks ettevalmistusi tehti, sõitsivad ja tulivad tundmatad madrused; mõned neist, nagu mulle näitas, joobnud olekus. Nad kisasivad, et kusagilt tulla inimesed ära läinud meeskonna asemele, tulla ka laevastik, Saksa sõjavägi põgeneda ja, et nad ei luba batareid õhku lasta. Samal ajal oli üks madrus äratapetud, kes

kes püssi padrunite tuguvuru aida oli põlema süütanud. Teati kõneleda, et see madrus olnud joobnud. Kes teda tappis, ei tea ja ka tapmist ei näinud, kuid kuulsin 4/7. batarei varjandist püssi laskmist. Vähe aega peale selle kella 5 ajal p. l. algasid vaenlase laevad raskeist kahureist batareid laskma; laskmine kestis vaheaegadega kokku 20 minutit. Peale laskmise lõppu tuli leitnant Bartenjeff ühes teiste ohvitseridega ja madrustega batarei juurest ja ütles, et tornide õhku laskmine pole õnnestanud, käskis oma järgmisi käsklusi keldrite õhkulaskmise kohta ära oodata ja läks ise vaatekohta seisukohaga tutvustama. Mina ja mõned teised ohvitserid ei ootanud ära käsutusi, sest kohale jäänud meeskond hakkas ära minema, kuna ilma temata võimata oli just vaenlase jõudude pealetungimise eel kindlustusi õhku lasta, sest vaenlase lendurid lendlesivad juba madalalt batarei ümbruses. Ja et mahajõetud senini batarei neid ei lasknud, hakkasivad nud end maa poole madalenema angaride juures olevat

butureid silmas pidades. Teel Mento poole minnes kohtasin ma leitnant Bartenjeffi ühes teiste ohvitseridega ja madrustega, kellega, metsas vaenlase lenduri kuulipilduja tule eest end varjates, kuni Mentoni jõudsime, kus ka juhtumistest 2-se järgu kaptenile Eilerile ette kandsin, sest leitnant Bartenjeff oli tulemise ajal natuke maha jäänud. Kuidas lõppes veneluste katse saarestiku kaitse liini uuesti oma kätte valdada, näeme 1. Eesti polgu leitnant Taiki ettekandest: . . . . „ . „ Järgmisel päeval 5-mal septembril juba hommiku vara käisivad kuulujutud ringi, et saaslased meist ainult 2-3 versta peal eemal olla, selle juures tõivad luurajad teateid, et vaenlane öösel Hellamaa külas olnud. Varsti olivad üksikud püssi paugud kuulda. Koselski ja Dankovski polkude sõdurid jätsid omavoliliselt kaitseliini (positsioni) maha, püsse ära visates ja valgeid lippe lehvitades kogusivad nad end lahtisele kohale Raugi küla juurde kokku. Varnast etendust nähes, kogusivad Eesti polgu ohvitserid kindral Martõnoff'i juurde

ju küsisivad: „mis nüüd teha tuleb.?"
Kindral, kõike seda kuuldes, nuttis ja ütles: „Lus neub mind terve Venemaa ära, ma ei või enam midagi teha, herrad ohvitserid, mina poleses süüdi. Tehke ise, mis tahate."
Sell ajal jõudis saksa luursalk piilurite juurde, kelle juurde ka meie läbirõõukijad läksivad ja sündis ilma vastupanemata alluandmine, mille peale häbi ja mis peaasi valus oli vaadata.". . . . . .

„Kabadus", „sotsialismus", „rahvaste sarnasus, vendsus" sundisid venelasi 1918 ja 1919 aastal väikse Eestiga sõdima. Ka selles sõjas jäi vene sõdur passivseks. Kabadus on temast sõjalise vaima täiesti välju tõrjunud. Nüüd on tema, sõna täies mõttes „kahuri liha". Nüüd säetakse tema seljataha kuulipildujaid. Tema on väsinud. Ajalugu toob aga veel näitusi. Vene sõjaväe lüüa saamine Karselau all tänavu suvel on kõige selgem tunnistus sellest, et vene sõduri südames sõjaline vaim on kustunud. Poolakad ei ole sõjupidamise teaduses 1917. ja 1918. a. Sausiased,

kui ka kindr. Brussilov ei ole lipnik Krõlenko — aga võidu saavutusi veneväel ei olnud. Penelaneon sõjast väsinud! Pene sõdur on lõpulikult rikutud ja mis temale ka ei laulaks kommunistid, ehk valged kindralid, ta on oma tääagi maasisse pistnud. Krimmi sündmused ei rääagi sellevastu. Prangeli vastu oli koondatud „Nõukogude Penemua koor"! ja mis siis oli Prangel? Ega mitte parem, kui Denikin ja Judenitsch. P. L. armee seisis koos meestest, kelledel puhtsõjaline vaim puudus: ohvitserid olid inimesed, kes sellest sõjast oma tuleviku kindlustust ootasid ja sõdurid-mehed, kes punaste vastased olid, kuid ka „valgete kindralitele" kaasa ei tundnud ja peaasjalikult sõdida ei tahtnud. Ennastsalgavust, mehisust ohvitserkonnas ei olnud. Nende moral oli „oma naha hoidmise" moral, sest millega võib siis, valgete Judenitschi ohvitseride ülevalpidamist kurvadel jaanuari 1920. a. päevadel seletada? Oli rügementisi, kus roo juhid kuu jooksul omis roodudes polnud käinud sell ajal, kui nende mehed „plekilise tüüfuse

xuradi" xiiusis lamasid! Dene mees uppus mustusesse, aga tema juhid elasid „Kuld Lõvis" ja xäisid hoolega xafeedes. Üks Oudova linna elanik, eestlane, pealtnägija, xirjutab P. L. armee oludest järgmist:

„Denelased ei tahu üleüldse enam sõ-dida, sest nad on maülmasõja jooksul ära tüdinenud. Kui seda venelast veel tsaariaegse korra alla pamutatakse ja temale seal juures mitte tubliste süüa ei anta - siis parem lähab ta ära pünasesse väkke, kus tal luba on röövidagi, kuigi valitsus valjem. Enam jagu venelasi saadi aga punastest sõjavangidest. Et neist meestest häid Koltshaki aadete teostajaid ei võinud saada, on igale inimesele arusaadav, kes kuuleb, kuidas neid valgeteks tehti. Augusti kuu keskpaigas, näitusiks, toodi Oudovasse hulgake sõjavange, kes Osmina vallas kinni olid püütud. Nende seas oli olnud 5 kommunisti, kellest üks üles poodud, 4 mõistetud aga mahalaskmise surma ja omad seltsimehed, needsumad sõjavangid, käsutatud laskma. Kes ellu jäeti, see pidi valgeks hakkama. Raha võiti

kõikidel käest ära. Hulk vange käis Oudovas palju jalu, sest ka nende saapad olid ära võetud. Kohe hakati neid marsehima, laulma j.n.e. õpetama, nagu Loode vües viisiks di. Mehed pidivad ka karaulis käima. Et ilmud juba vilud olid ja mõnigi kord külma.

vihma sadas, siis lõgisesid meestel hambad, kui karaulist oma korterisse tulid. Et neile süüa väga vähe anti, venelane aga isegi suure sõõmisega om, siis käisid nad Oudova linnas ja ümberkaudu õunte ja aiavilja vargil. Sedasama tegid augusti kuu lõpul ka teised „vahvad" venelased, kes Pihkvast nii kiiresti Oudovani plagasid, et punased neile järele ei jõudnud, ja Oudova linnas kaua aega logelesid ning varastasid: tubakat, õunu, kartulid, kaalikaid j.n.e., mis aga kätte puutus. Vangi lungenud punased kõmelesid, et ühtegi päeva mööda ei lähe, kus valged venelased ühes kuulipildujatega punaste poole üle ei lähe. Tuli küll ka punaseid üsna rohkesti valgete poole üle. Tyaüks saab aga aru, et niisugune juhusline kari ei ole Peterburi vuldaja.

Loode- vene ohvitserid on saamatud, oskamatud, ilma korraldamise võimiseta. Üks kujukas näitus. Põgenes keegi pärast Pihkva langemist Tarschavi raudtee poolt Oudovasse. Ühes külas, väerinnast kaunis kaugel, tuli temale vene polkovnik vastu, kes lapsikult pärima hakkas: „Teie tulite sealt poolt. Ütelge, olge head, kas punased veel kaugel on?" Mees vastas: „Tabandage, herra polkovnik, see on teie asi teada, kas nad kaugel või lähedal on!" Siiski hakkas polkovnik uuesti pärima: „Aga räägitakse, et Pihkva olevat tagasi võetud. Ei tea, kas see peaks õige olema?....." Nagu sellest loost selgub, valitseb venelaste seas vanat viisi „не мое дѣло": üks arvab, et tema asi ei ole korraldada, teine arvab, et ka tema asi mitte.

Nõnda siis, minu arvates, on Loode Tene vägede lüüasaamise põhjused: monarhistline kord, mida kaela sunnitakse, juhtivate meeste lodevus ja korraldamatus, lihtvenelase praegune väärtusetus sõjapidamise poolest. Punased ja valged on sõjapidamise poolest praegu ühevääriliseд. Punastel on edu,

sest, et neid rohkem on"....

Aga kuidas oli korraldatud Judenitschi armee seljatagune? Kas võib veel suuremat korralagedust olla? Aga see armee oli ometi paremini varustatud, kui Eesti maleva! „Inglased on süüdi," kuulsin mina nende käest ja tõesti inglased olid selles süüdi, et nad liig palju aitasid ja liig rohkesti head varustust neile andsid! Seesama usi kordus ka Denikin'i sõjaväes. Ka siin näitasid vene intelligents ja ohvitserid, et neil mehisus ja sõjalik vaim puudub. Raske on uskuda, et Trangeli salkadel pärast Poola ja Nõukogude Venemaa vahelist rahu meeleolu parem oli, kui P. L. armees. Denikin, Judenitsch ja Trangel olivad ruu aja politika ja sõja avantüristid; kuid neil ja nende kaaslastel puudus Europa ajaloo keskaja avantüristide mehisus, anderikkus ja sõjaline vaim.

Suur Nõukogude Venemaa ei saanud rihestki püririigist jagu. Miks? See pärast, et vene meeste masse sõdida ei tahtnud, ta oli väsinud! Aga tuleb aeg, millal vene mees, oma

vāsimusest virgudes uuesti sōjariistad kātte vōtab! Ārge unustage vene mehe vaimu omadust, — „Tema vaim ei pea eneses kaua rōhuvaid muljed!" Vene mehel ei ole juhte — omad on ta maha tapnud, hāvitanud, agu oma ūles-ārkamisel kutsub temajālle vōeraid valitsema, nagu vanastegi, oma ajaloo jà riigi algusel! Kes vōivad need vāl-jamaalased olla? Pōōrame vaate nende poole — Saksaste poole.

— . — . —

2-se diviisi staabi raamatukogu

Tartu Kaitseringkonna Raamatukogu